

Sociálně pedagogická práce ve školní družině

Ivana Zapletalová

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Institut mezioborových studií
akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ivana Zapletalová**
Osobní číslo: **H128078**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Sociálně pedagogická práce ve školní družině**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:

- činnost a poslání školní družiny;
- identifikace, analýza metod výchovy, metod pedagogiky volného času;
- sledování oblasti kázně, identifikovat příčiny nekázně;
- návrh vlastních aktivit sociálně pedagogické práce ve školní družině.

Součástí práce bude kvalitativní šetření ve vybrané školní družině zaměřené na rozbor činností ze sociálně pedagogického hlediska.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Hanuš, R., Chytilová, L. *Zážitkově pedagogické učení*. Praha: Grada Publishing, 2009.

Havlík, R., Koča, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2007.

Hájek, B. a kol. *Školní družina*. Praha: Portál 2007.

Helus, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, 2007.

Maňák, J., Švec, V. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004.

Pávková, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008.

Švaříček, R., Šedová, K., *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2007.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Renata Oralová**
Institut mezioborových studií

Datum zadání bakalářské práce: **15. prosince 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

Ve Zlíně dne 15. prosince 2014

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

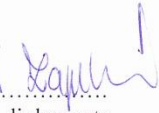
Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnaní případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně

IVANA ZAPLETALOVÁ
Jméno, příjmení a podpis diplomanta

ABSTRAKT

Školní družina je vhodné prostředí pro socializaci dětí mladšího školního věku. Bakalářská práce se zabývá posláním školní družiny z hlediska sociálně pedagogického.

Současná doba vyžaduje od člověka každodenně jednat a komunikovat s ostatními lidmi. Sociální inteligence nám značně usnadňuje začleňování do společnosti a umožňuje prožívání plnohodnotných osobních vztahů. Děti v tomto směru nejsou výjimkou. Čím dříve získají správné sociální návyky, tím lépe budou připraveny obstat ve společnosti. Praktická část bakalářské práce se zabývá výzkumem, jak mají děti osvojené sociální dovednosti.

Klíčová slova:

Školní družina, vychovatel, socializace, sociální dovednosti, sociální komunikace, metody výchovy.

ABSTRACT

After-school club is a suitable environment for the socialization of children of primary school age. This bachelor thesis deals with the mission of school clubs in terms of socially pedagogical.

The present time requires human daily act and communicate with other people. Social intelligence greatly facilitates us integration into society and enables full-featured experience with personal relationship. Children in this respect are no exception. The sooner they get good social habits, the better they will be ready to succeed in society. The practical part of the thesis deals with research how children have acquired social skills.

Keywords:

After school club, educator, socialization, social skills, social communication, methods of education.

Poděkování

Děkuji své vedoucí bakalářské práce Mgr. Renatě Oralové za velmi vlídný přístup, trpělivost a pochopení, které mi při zpracování práce poskytla.

Také bych chtěla poděkovat své rodině za poskytnutou morální podporu a pomoc při zpracování mé bakalářské práce, ale i během celého studia.

Ivana Zapletalová

Prohlášení

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Motto:

„Výchovu musíme chápat v nejširším smyslu – včetně působení přírody a společnosti, a že jen takové působení vychovatelů a učitelů je úspěšné, jestliže se dovedou zmocnit všech těchto vlivů tak, jako plavec na moři pomocí plachet, kormidla a kompasu řídí směr větrů vanoucích z různých stran.“

Gustav Adolf Lindner

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA ŠKOLNÍ DRUŽINY	11
1.1 POČÁTKY SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	11
1.2 HISTORICKÝ VÝVOJ PŘEDCHŮDCŮ MIMOŠKOLNÍCH ZAŘÍZENÍ	12
1.3 POSLÁNÍ A SOUČASNÁ ÚLOHA ŠKOLNÍ DRUŽINY	13
1.4 VYMEZENÍ POSTAVENÍ ŠKOLNÍ DRUŽINY V LEGISLATIVĚ	14
2 PODMÍNKY A ZABEZPEČENÍ SOCIÁLNĚ PEDAGOGICKÉ PRÁCE VE ŠKOLNÍ DRUŽINĚ	16
2.1 JAK NA ŠKOLNÍ DRUŽINU, NASTAVENÍ PRAVIDEL.....	16
2.2 V HLAVNÍ ROLI VYCHOVATELKA.....	18
2.3 RODIČE A ŠKOLNÍ DRUŽINA	19
3 ČINNOSTI A AKTIVITY VE ŠKOLNÍ DRUŽINĚ VEDOUcí K SOCIALIZACI A ROZVOJI SOCIÁLNÍCH DOVEDNOSTÍ	21
3.1 ŠKOLNÍ DRUŽINA JAKO PROSTOR PRO SOCIALIZACI	21
3.2 SOCIÁLNÍ VÝVOJ DÍTĚTE V MLADŠÍM ŠKOLNÍM VĚKU, VZTAHY MEZI DĚTMI.....	23
3.3 HLAVNÍ AKTIVITY A ČINNOSTI VEDOUcí K SOCIÁLNÍM KOMPETENCÍM.....	25
3.4 SOCIÁLNÍ KOMUNIKACE DĚTÍ	27
4 METODY VÝCHOVY, POŽADAVKY NA VÝCHOVU PŘI MIMOŠKOLNÍ ČINNOSTI	29
4.1 IDENTIFIKACE A ANALÝZA METOD VÝCHOVY	29
4.2 POŽADAVKY NA VÝCHOVU, MOTIVACE K ČINNOSTI.....	30
4.3 OBLAST KÁZNĚ A PŘÍČINY NEKÁZNĚ	33
II PRAKTICKÁ ČÁST	35
5 ŠETŘENÍ ZAMĚŘENÉ NA ANALÝZU ČINNOSTÍ VEDOUcíCH K OSVOJOVÁNÍ SOCIÁLNÍCH DOVEDNOSTÍ.....	36
5.1 CÍLE VÝZKUMU, VÝZKUMNÉ OTÁZKY	36
5.2 METODY VÝZKUMU, VÝZKUMNÝ SOUBOR.....	37
5.3 INTERPRETACE A ZHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	40
5.4 NÁVRH VLASTNÍCH AKTIVIT SOCIÁLNĚ PEDAGOGICKÉ PRÁCE VE ŠKOLNÍ DRUŽINĚ	51
5.5 ZÁVĚR PRAKTICKÉ ČÁSTI	54
ZÁVĚR	55
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	56
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	59
SEZNAM OBRÁZKŮ	60
SEZNAM PŘÍLOH.....	61

ÚVOD

Téma sociálně pedagogické práce ve školní družině jsem si vybrala z důvodu, že tato problematika je mi v rámci zaměstnání blízká a původně jsem chtěla být právě vychovatelkou ve školní družině.

Z dosavadních zkušeností považuji za velmi důležité věnovat mnohem větší péči sociálním vztahům a jejich významu, osvojování a rozvíjení sociálních dovedností u dětí. Současná společnost je orientovaná především na výkon a materiální hodnoty. K úspěšnému začlenění jedince do společnosti je nutné naučit se orientovat v běžném životě, projevovat prosociální chování, umět komunikovat a přizpůsobit se společenským normám chování.

Děti docházející do školní družiny (mladší školní věk) jsou zvědavé, hravé, veselé a optimistické, ale zároveň u nich setrvávají pocity nejistoty, strachu a nedůvěra.

Školní družina je jedním z prostředí, které je vhodné pro socializaci dětí mladšího školního věku, jako místo setkávání a sociálního styku. Má významný vliv na utváření vztahů a postojů k druhým lidem. Důležitým prvkem práce s dětmi ve školní družině není výkon, ale kvalita sociálních vztahů k vrstevníkům.

Cílem mé bakalářské práce je zaměření na činnost školní družiny z hlediska sociálně pedagogického, identifikace činností v oblasti získávání sociálních dovedností. Dochází-li k osvojování sociálních dovedností převážně v rámci ostatních činností nebo spíše při cílených samostatných aktivitách a současně přitom ukázat, že vychovatel plní v této oblasti důležitou roli. Dále sledování oblasti kázně, identifikovat a analyzovat případné příčiny nekázně dětí. S poznáním problematiky navrhnout vlastní aktivity sociálně pedagogické práce ve školní družině.

Téma práce velmi úzce souvisí s oblastí sociální pedagogiky. Jaké mají děti mladšího školního věku osvojené sociální dovednosti, je také zajímavá otázka. Zdali umí požádat někoho o pomoc, navazovat kontakty s ostatními dětmi, zahájit rozhovor s dospělým, přijmout pochvalu, pochválit druhého. Jestli umí děti komunikovat, prosadit svůj názor, jak reagují na potřeby druhých.

Teoretická část práce se zabývá posláním a činností školní družiny jako školního zařízení. Kapitola první je věnována sociální pedagogice a historii v souvislosti s mimoškolním

zařízením, kterým družina je. Pokračuje vymezením poslání a postavení školní družiny v současnosti.

Druhá kapitola pojednává o nastavení pravidel, zabezpečení podmínek pro práci vychovatelů vedením školy, protože dobře nastavená pravidla rozhodně přispívají k dobrému klimatu ve školní družině a předchází vzniků různých konfliktů a nespokojenosti. Vychovatel sehrává v celém procesu nejvýraznější roli, proto by měl mít zabezpečeny podmínky pro práci s dětmi a podporu ze strany vedení školy.

Obsahem třetí kapitoly je i nový prvek v životě dětí, což je příchod do školy. Je to poměrně rázný přechod do světa práce – učení, můžeme ho chápat jako předobraz společnosti dospělých.

Do čtvrté kapitoly je zařazena i oblast kázně a nekázně dětí, jiné pojetí kázně, které vychází z potřeb dětí (základem je pravidlo, že moje svoboda končí tam, kde začíná omezovat svobodu druhého).

V praktické části je proveden kvalitativní výzkum formou rozhovorů s vychovatelkami a pozorováním zaměřeným na analýzu činností vedoucích k osvojování sociálních dovedností a návrh vlastních aktivit.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA ŠKOLNÍ DRUŽINY

Mimoškolní výchovná a vzdělávací činnost má v našich zemích dlouhodobou tradici. Nejrozšířenější formou mimoškolních zařízení jsou školní družiny, které jsou součástí téměř každé základní školy. Za zmínku stojí i historický vývoj předchůdců těchto mimoškolních zařízení, kterému je věnována druhá podkapitola.

1.1 Počátky sociální pedagogiky

Počátky české sociální pedagogiky bývají spojovány se jménem Gustava Adolfa Lindnera (1828-1887), prvního profesora filozofie a pedagogiky na Karlově univerzitě v Praze. Patří k našim největším pedagogům, řadí se jako druhý nejvýznamnější hned po Komenském. Ve svém díle použil pojem sociální pedagogika a rozvíjel v něm názory na sociální funkci výchovy. Vyzvedal společenské poslání výchovy, tedy výchovu, která člověka připravuje pro život společenský, nikoliv jenom pro konkrétní povolání a určitou profesionální roli.

V souvislosti s pedagogikou se musíme ponořit ještě hlouběji do historie a to do doby před téměř 400 lety, do doby velkého českého myslitele Jana Amose Komenského, jehož myšlenky jsou stále aktuální. Nechce se věřit, že byly napsány před několika stoletími! V díle Panorthosia uvádí myšlenku: „*Svoboda, tvrdím, je nejskvělejší statek stvořený spolu s člověkem a od něho neodlučitelný,*“ která bude platit v každé době. Výchovu a vzdělávání chápe jako prostředek nápravy světa. Zastává názor, že výchovu a vzdělání je třeba poskytnout všem, bez rozdílu stavu, bohatým i chudým. Velký význam ve svém díle plánuje výchovnou činnost s konkrétním výchovným cílem, musí počítat s vlivy prostředí a přihlížet k jejich působení. Za zakladatele sociální pedagogiky někteří považují Johanna Heinricha Pestalozziho (1746-1827), který svou praktickou výchovnou činností položil základy pedagogiky sociální péče.¹

Inspirace dílem Komenského otevírá stále nové náhledy, fascinující naprostou aktuálností. *“Mravní výchova má vést k uměřenosti a sebeovládání, k moudrosti i statečnosti. Jejím významným prostředkem je kázeň, která má být mírná a laskavá - Komenský připomíná staré české přísloví: Škola bez kázně, mlýn bez vody. **Kdo prospívá ve vědě a ztrácí na mravech /praví staré přísloví/, více ztrácí než získává.**“²* V současnosti se odkazu věnuje nauka zvaná komenologie. Komenský – filozof je přesvědčen, že výchovou lze

¹ Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Portál, 2008. s. 10-12

² Dvořáček, J. *Kompemdiium pedagogiky*. Univerzita Karlova v Praze, 2009. s. 39-40

kultivovat nejen jedince, ale též lidské vztahy i lidská společenství, jejichž účelem má být vzájemná pomoc a pokojné a blahodárné soužití.³

V historizujících studiích se zpravidla uvádí, že pojem socializace nacházíme poprvé u významného klasika francouzské sociologie E. Dürkheima.⁴

1.2 Historický vývoj předchůdců mimoškolních zařízení

Výchova dětí v době mimo školní vyučování má u nás dlouhodobou tradici. Pozornost této problematice věnoval již J. A. Komenský. Někteří osvícení učitelé se věnovali výchově dětí mimo vyučování dobrovolně i v době, kdy ještě nebyla žádná příslušná výchovná zařízení. Vedli děti k lásce k přírodě, učili je poznávat historii země, nejbližšího okolí, předávali jim užitečné pracovní dovednosti, hráli s nimi divadlo, rozvíjeli jejich hudebnost.⁵

Počátky výchovy ve volném čase ve společnosti jsou spjaty s proměnami práce a životního stylu obyvatel po skončení třicetileté války (1648). V této době začal proces uvolňování života lidí od domova jako současného bydliště, pracoviště i místa trávení volného času. Postupně se zvyšoval časový prostor člověka na veřejnou a sociální činnost, rozvoj zájmů, sebevzdělávání. Začaly vznikat vzdělávací, divadelní, hudební, turistické nebo tělovýchovné aktivity, různé kluby, dělnické domy, zájmové, sociální a politické organizace, pořádaly se slavnosti nebo shromáždění, výlety. Vývoj nebyl přímočarý a hladký. V době občanských a ostatních válek byl život dětí a mládeže deformován, zařízení volného času likvidována. Avšak po skončení bojů nastávala obnova a rychlý rozvoj na základě nových potřeb.⁶

Významnou společenskou změnou bylo zavedení povinné školní docházky v roce 1774. Péče o děti v době po vyučování, kdy rodiče byli v práci, se objevila jako sociální a výchovný problém.⁷

Ovlivňování volného času dětí začalo nabývat na významu i v souvislosti s rozvojem průmyslové výroby. V tomto období se výrazně projevila potřeba zajistit péči a dohled na děti plnící školní docházku v době po vyučování. Těmto činnostem se začaly věnovat

³ Procházka, M. *Sociální pedagogika*. Grada, 2012. s. 24, 28

⁴ Helus, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Grada, 2007. s. 69

⁵ Pávková, J. *Pedagogika volného času*. Portál, 2008. s. 112

⁶ Pávková, J. *Pedagogika volného času*. Portál, 2008. s. 20 - 21

⁷ Hájek, B. *Školní družina*. Portál, 2011. s. 19

různé charitativní organizace, kluby a dobročinné spolky. Na konci 19. století začaly vznikat tzv. útulky pro děti školou povinné.

„Má-li být útulek náhradou za dům otcovský, musí z něho vyloučen býti veškeren pedantismus, všechna dresura, by se dětem neprotivil, aby jich neoloupil o jediné snad poněkud bezstarostné období života, o veselé blahé mládí. Nejlépe jest, panuje-li v útulku taková kázeň jako ve spořádané, skromné rodině.“⁸

Právě tyto útulky považujeme za předchůdce školních družin. První útulek v Čechách byl založen kolem roku 1885 v Praze na Vyšehradě pro děti, o které se rodiče nemohli během dne starat pro pracovní zaneprázdnění nebo pro nemoc.

„Nejsouť útulky k tomu, aby napravovaly děti zkažené, nýbrž aby mravní náказы ochraňovaly hodné.“⁹

Hlavním cílem bylo děti zaměstnat, aby neměly čas se věnovat činnostem nevhodným, závadným a škodlivým. Útulek nebyl pokračováním školy, děti se tu věnovaly různým zaměstnáním vedoucím k sebeobsluze, hrám, zpěvu, čtení, velký důraz byl kladen na výchovu pracovní. Navštěvovaly muzea, závody, řemeslné dílny. Obsah činností byl stanoven dost moderně - tělovýchova, poznávání přírody, historie oblasti, turistika. Požadavek zajištění této činnosti kvalifikovaným pedagogickým pracovníkem splňovala učitelka ručních prací. Útulky byly v roce 1931 přejmenovány na družiny pro školní mládež, které plnily hlavně funkci sociálně - výchovnou.¹⁰

1.3 Poslání a současná úloha školní družiny

V současné době jsou školní družiny jako školská zařízení součástí základních škol. **Poskytují zájmové vzdělávání dle vlastního vzdělávacího programu podle potřeb a zájmů žáků.** Školní družina zajišťuje výchovu, vzdělávání, rekreační, sportovní a zájmové činnosti žáků v době mimo vyučování. Probíhá tam pestrá nabídka činností ve známém prostředí, které dětem dává pocit bezpečí a pro rodiče je finančně dostupné.¹¹

Družina tvoří pro děti přechod mezi vyučováním a pobytem doma, zajišťuje dohled a bezpečnost dětí. Část rodičovské veřejnosti má tendence chápat pobyt dětí v družině jako hlídání dětí, tj. pouhou sociální službu. Ovšem práce ve školní družině je zcela

⁸ Pávková, J. *Pedagogika volného času*. Portál, 2008. s. 112-113

⁹ Pávková, J. *Pedagogika volného času*. Portál, 2008. s. 112

¹⁰ Pávková, J. *Pedagogika volného času*. Portál, 2008. s. 113

¹¹ www.msmt.cz/mladez/skolni-druziny

samostatnou oblastí vzdělávací činnosti a řídí se specifickými požadavky a pravidly. Ve školní družině se může dítě pod pedagogickým vedením přirozeným dětským způsobem projevovat, zaměstnávat se i bavit. Pobyt dětí v družině provází řada režimových momentů – přemísťování, společné stravování ve školní jídelně, převlékání, sebeobslužné činnosti.¹²

Činnost navazuje na vzdělávací program základní školy, není však pokračováním vyučování. Režim školní družiny musí vytvářet dobré podmínky pro uskutečňování výchovných záměrů. Přitom je nezbytné, aby vyhovoval i potřebám a zájmům dětí a respektoval jejich věkové zvláštnosti. Současné pojetí práce zdůrazňuje požadavek individuálního přístupu, respektování osobnostních zvláštností jedinců v oblasti potřeb, schopností, zájmů a sklonů. Uskutečňují se zde činnosti odpočinkové, zájmové, rekreační, veřejně prospěšné a příprava na vyučování.¹³

Pobyt dětí je dobré určitým způsobem zpestřit a nabídnout jim něco, co je obzvláště baví. K tomu slouží kroužky školní družiny, které jsou pro rodiče výhodné z důvodu finančního, protože se zvláště neplatí a také „cestovatelského“, to znamená, že nemusí dítě nikam dovážet.¹⁴

„Člověk v novom tisícročí by mal disponovať sociálnou inteligenciou, čo je pre ciele výchovy obzvlášť dôležité. Schopnosť rozlišovať a chápať ľudské city, motiváciu, starosti a záujmy vedie k vytvoreniu blízkeho vzťahu a pocitu spolupatričnosti. Ak bude rodinná a školská výchova akcentovať viac tieto ciele i prezentovať také správanie vlastným príkladom, odrazí sa to aj v spoločenskom živote,“ uvádí Bakošová.¹⁵

1.4 Vymezení postavení školní družiny v legislativě

Po schválení školského zákona v roce 1948 se staly družiny pro školní mládež poprvé součástí školní soustavy jako mimoškolní zařízení. Zásadnější změnu přinesl až rok 1960, kdy zákon stanovil, že budou zřizovány školní družiny pro žáky 1. - 5. ročníku.¹⁶ V současné době je činnost školských zařízení zakotvena v zákoně číslo 561/2004 Sb. o předškolním, školním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, tzv. Školský zákon, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 2005.

¹² Hájek, B. *Školní družina*. Portál, 2011. s. 9-11

¹³ Pávková, J. *Pedagogika volného času*. Portál, 2008. s. 114-116

¹⁴ Časopis Řízení školy číslo 10/2014, s. 24

¹⁵ Bakošová, Z. *Sociální pedagogika jako životná pomoc*. Lorca, 2006. s. 43

¹⁶ Pávková, J. *Pedagogika volného času*. Portál, 2008. s. 113

Podle tohoto zákona je **vzdělávání veřejnou službou**. Upravuje vzdělávání ve školách a školských zařízeních, stanoví podmínky, za nichž se vzdělávání a výchova uskutečňuje. Vymezuje práva a povinnosti fyzických a právnických osob při vzdělávání a stanoví působnost orgánů vykonávajících státní správu a samosprávu ve školství. V části osmé § 111 se uvádí, že zájmové vzdělávání se uskutečňuje ve školských zařízeních, zejména **ve školních družinách**, školních klubech a ve střediscích volného času.

Školní družina je dále vymezena vyhláškou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy číslo 74/2005 Sb. o zájmovém vzdělávání. Činnost se vymezuje ve třech formách jako:

- pravidelná výchovná, vzdělávací a zájmová činnost,
- příležitostná výchovná, vzdělávací, zájmová a tematická rekreační činnost nespojená s pobytem mimo místo, kde právnická osoba vykonává činnost školského zařízení pro zájmové vzdělávání,
- využití otevřené nabídky spontánních činností.¹⁷

Pro funkční činnost školní družiny a zvládnutí jejích úkolů jsou stanoveny podmínky:¹⁸

1. personální – vychovatelka jako odborně vzdělaná osobnost s velkou dávkou empatie, chutí s dětmi pracovat,
2. materiální – účelově vybavené prostory, možnosti využívání tělocvičen a sportovišť,
3. řídicí a kontrolní – pro plnění podmínky má školní družina oporu v právním vymezení své činnosti.

Školní družina si vytváří „Školní vzdělávací program školní družiny“, který vychází z RVP- Rámcového vzdělávacího programu a navazuje na ŠVP – Školní vzdělávací program základní školy, který je povinný pro všechny školy.

Dalším povinným dokumentem, kterým se školní družina řídí, je vnitřní řád. Vydává ho ředitel školy a vychází z konkrétních místních podmínek. Obsahuje zejména provozní dobu, podmínky docházky, vyzvedávání žáků, zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví žáků, pravidla styku se zákonnými zástupci a ustanovení o platbách příspěvků.

---

¹⁷ Vyhláška číslo 74/2005 Sb.

¹⁸ Hájek, B., *Školní družina*. Portál, 2011. s. 110

2 PODMÍNKY A ZABEZPEČENÍ SOCIÁLNĚ PEDAGOGICKÉ PRÁCE VE ŠKOLNÍ DRUŽINĚ

Velký význam školní družiny spočívá v plnění funkce sociální. Aby mohla dobře plnit tuto funkci, musí mít zabezpečeny podmínky pro sociálně pedagogickou práci.

S každoročně přibývajícím počtem prvňáčků a vzrůstající snahou rodičů umístit své dítě ve školní družině do co nejvyššího ročníku vyvstává v mnohých školách otázka, jak to udělat? Vyhovět rodičům, být v souladu s legislativou, mít kvalitní pedagogy – vychovatele, odpovídající prostory a v neposlední řadě dostatek finančních prostředků. Školní družina se tak dostává do popředí úvah vedení školy.

2.1 Jak na školní družinu, nastavení pravidel

Dobře nastavená pravidla rozhodně přispějí k dobrému klimatu školní družiny a jsou vhodným preventivním opatřením před vznikem konfliktů. Když budou podmínky pro sociálně pedagogickou práci zabezpečeny, vedení vychovatelů bude dostatečně efektivní, přispěje k rozvoji každého jednotlivého dítěte – žáka i celé školy.

Z hlediska organizačního jsou žáci přihlášení k pobytu v družině rozděleni do oddělení s maximálním počtem 30 žáků. Časový rozsah se přizpůsobuje zájmu rodičů, obvykle se rozděluje na ranní - což je doba před začátkem vyučování, případně v době prvních půlených hodin, a odpolední - doba po skončení výuky až do doby, kdy si všechny děti vyzvednou rodiče, zpravidla do 16 hodin, někde i déle.

Zástupce ředitele školy zodpovídá za personální obsazení školní družiny, zastupování vychovatelů v době jejich nepřítomnosti, docházku vychovatelů (evidence, čerpání dovolené), dodání podkladů pro finanční i nefinanční ohodnocení vychovatelů, dále provádí kontrolní činnost (kontrola dokumentace, hospitace, pracovní chování).¹⁹

Vychovatel je odpovědný zástupci ředitele školy. Podle pokynů zástupce a vedení školy řídí všechny organizační záležitosti svého oddělení, spolupracuje s třídním učitelem a ostatními pedagogy, vykonává dohled nad žáky podle pokynů vedení školy, zastupuje nepřítomné vychovatele. Dbá, aby jeho jednání a vystupování před žáky, rodiči i širší

---

¹⁹ Trojanová, I. *Jak na školní družinu*. Řízení školy, č. 8/2014. s. 31-32

veřejností bylo v souladu s pravidly slušnosti a občanského soužití a s výchovným působením školy.²⁰ Práce vychovatele se rozděluje na přímou a nepřímou.

Hájek uvádí, že do přímé výchovné práce se zahrnuje zejména:

- přímá výchovná práce s dětmi od převzetí dítěte od jeho rodičů nebo od učitele do odchodu dětí domů, včetně výchovných činností spojeným se stravováním dětí ve školních jídelnách,
- organizování činnosti v rámci školního zařízení.

Dále uvádí, že nepřímá výchovná práce zahrnuje zejména:

- přípravu na výchovnou činnost, práce bezprostředně související s touto činností,
- vypracování plánů výchovné činnosti a školního vzdělávacího programu družiny,
- vedení pedagogické dokumentace, administrativy,
- zajišťuje a připravuje materiál na činnost,
- odpovídá za svěřený inventář školní družiny,
- účast na pedagogických a provozních poradách, seminářích,
- seznamuje rodiče dětí s nezbytnými informacemi.²¹

Důležité je však zmínit ještě jednu oblast, a to oblast podpory vychovatelek ze strany vedení školy. Jedná se nejen o podporu organizační, materiální, ale i o podporu „lidskou“. Z hlediska organizačního jde o přesné vymezení odpovědnosti a pravomocí a to jak z hlediska školní družiny tak v oblasti spolupráce se zástupcem ředitele.

Z hlediska materiálního se jedná o prostor pro práci a zabezpečení nutných podmínek. Vhodný je kabinet školní družiny, vybavený počítačem s tiskárnou, kde se mohou vychovatelé scházet na krátké porady i doladovat evidenci žáků, psát plány svého oddělení.

Pro dobré sociální klima považujeme za velmi důležité sociální vztahy. Ty se odvíjí od schopnosti vedoucích osobností – ředitele školy a vedení vytvořit demokratické, humanistické, pomáhající vztahy, ale zároveň i vztahy respektu, disciplíny mezi ostatními členy skupiny pedagogických pracovníků. Vyžaduje se i spravedlivé hodnocení, citlivé nakládání s pochvalou, spravedlivé odměňování.²²

---

²⁰ Trojanová, I. *Jak na školní družinu*. Řízení školy č. 9/2014 s. 29

²¹ Hájek, B., *Školní družina*. Portál, 2011. s. 37

²² Bakošová, Z. *Sociální pedagogika*. Lorca, 2005. s. 62

2.2 V hlavní roli vychovatelka

Prostředí školní družiny je úzce spojené s osobou pedagoga – vychovatele, na něm záleží nejvíce, jestli práce bude úspěšná. Musí zaujmout široké spektrum dětí – osobností, znát jejich problémy, zdravotní stav. Všeobecně platí, že ten, kdo se chce věnovat práci s dětmi, ať už ve školách nebo mimoškolních a volnočasových zařízeních, by měl mít děti rád a tento kladný vztah dokázat i projevy.

Pokud vychovatel dokáže dítě zaujmout, vzniká vztah. **Výchovné působení se projevuje tak, že postupně přivádíme dítě k poznání a přijetí určitých hodnot, o které nám ve výchově jde.** Nestačí o těchto hodnotách jen mluvit, ale je spíše důležité, aby je vychovávaný v praxi viděl, vycítil, zažil. Vychovatel, který má k dětem dobrý vztah, může z části nahradit nefunkční rodinu nebo doplnit její působení tam, kde je funkční jen omezeně. Takový pečující vztah má ale řadu specifických vlastností a vyžaduje jistou míru profesionality. Mezi znaky takového přístupu patří i neverbální projevy vychovatele (neodtahuje se od dítěte, neuhýbá očima), jak děti často uvádějí. Nejdůležitější známkou zájmu dospělého o dítě je ochota pravidelně a předvídatelným způsobem si pro něj nacházet čas.²³

Pro úspěšné vykonávání práce vychovatelky je nutné splnit několik základních předpokladů. Musí mít vysokou míru empatie – vcítění a umí vytvořit ve skupině dětí příznivé sociální klima, umí s dětmi efektivně jednat, umí si hrát a hra s dětmi ji těší.

Důležitý je způsob komunikace, měla by mít správně posazený hlas, kterým zvládá svou skupinu, aniž by na děti křičela. Umí dětem naslouchat, neboť komunikace není jen monolog či jen otázky a odpovědi. Mezi vychovatelkou a dětmi se postupně každodenním stykem a sblížením vyvíjí vztah, který může kladně, ale i záporně ovlivňovat úspěšnost pedagogického působení i vývoj osobnosti dítěte. Kladný vztah vzbuzuje u dětí citovou odezvu a důvěru, která se může přenést na příznivý vztah k celému zařízení.

Podle informací dítěte hodnotí družinu i rodiče. **Svým naladěním a životními postoji vychovatelka vytváří základní atmosféru školní družiny.** O tom, jestli její působení bude v určitých situacích úspěšné, nerozhodují naučené modelové situace, ale hlavně schopnost přiměřeně a funkčně v nastalých situacích reagovat.²⁴

---

²³ Pávková, J. *Pedagogika volného času*. Portál, 2008. s. 53-54

²⁴ Hájek, B. *Školní družina*. Portál, 2011. s. 33

V rámci výchovného působení ve školním prostředí se často se mluví o nekázní a agresivitě dětí. Mluví se o tom, že rodiče by se měli svým dětem více věnovat. **Pedagogové by zase možná mohli s dětmi více komunikovat.** „*Ale kde začít, když ne u sebe. K tomu, abychom si s dětmi sedli a popovídali si, nemusíme mít žádné speciální vzdělání na práci se skupinou. Stačí poslouchat, snažit se porozumět, zbytečně nehodnotit a pokusit se dívat se na věci z různých úhlů. Sdílet jejich pocity a starosti a na oplátku nabídnout svůj názor. Nabídnout, nevnucovat. Ale to celé vyžaduje čas, ochotu počkat, až se to děti naučí. I to je dovednost. Ale nejdříve ze všeho je třeba položit si otázku, zda tuto dovednost máme my sami.*“²⁵

2.3 Rodiče a školní družina

Nabízí se nám otázka, kdo má ze školní družiny užitek. Jsou to samozřejmě děti, pedagogové, do výčtu by se dostal třeba i zřizovatel, ale hlavně je to určitá skupina – a to jsou rodiče.

Z praxe je známo, že hlavní otázkou rodičů je, odkdy a dokdy je zajištěn provoz školní družiny. Otázka zcela pochopitelná, neboť rodiče jsou nuceni trávit převážnou část dne v zaměstnání, musí rodinu ekonomicky zabezpečit. Proto potřebují mít dostatečný rozsah provozní doby. Dlouhý pobyt ovšem není každý den pro dítě úplně ideální.

Rodiče samozřejmě vyžadují zajištění bezpečnosti svých dětí, proto je nutné přesně stanovit systém vyzvedávání dětí. Na začátku stojí zápisní lístek – rodič ho musí vyplnit kompletně, nejen přední stranu (s údaji o dítěti a kontakty na rodiče), ale i zadní stranu (způsob a časy vyzvedávání dítěte v jednotlivých dnech).²⁶

Vychovatelky a rodiče jsou partnery při výchově dětí. Partnerský vztah předpokládá dobrou vzájemnou komunikaci, informovanost, respektování i důvěru, že obě stany mají na mysli nejlepší zájem dítěte. Je běžné, že dítě se v různých prostředích chová odlišně.²⁷

Podmínkou úspěšného jednání s rodiči je pedagogický takt, protože informace o dítěti zahrnují pozitivní i negativní poznatky. Není správné zaměřením pouze na nedostatky dítěte, taktické je zaměřit se nejdříve na pozitivní stránky osobnosti, nebo alespoň informace neutrální, bez hodnotícího aspektu. Jestliže vychovatelka kritizuje, musí

²⁵ Vrbková, H. Úvod. Periodikum Prevence, ročník 10, číslo 10/2013.

²⁶ Trojanová, I. Jak na školní družinu. Řízení školy č. 10/2014. s. 24

²⁷ Hájek, B. Školní družina. Portál, 2011. s. 71

se kritika vztahovat ke konkrétnímu činu či rysu osobnosti, nesmí negativně zahrnout celou osobnost.²⁸

Povinností rodičů, se kterou jsou spojeny určité problémy je platba za školní družinu, realizuje se buď platba půlroční nebo roční. Musí být zakomponována do vnitřního řádu, zdůrazněny jsou termíny, v dnešní době se převážně vyžaduje platba převodem na účet školy. Nedodržení termínu platby, variabilního symbolu, výše částky jsou poměrně běžné a je velmi pracné takového platby dohledávat. Nezaplacení poplatku je i důvodem k vyloučení žáka ze školní družiny.²⁹

Školní družina by měla být rodičům užitečná, nicméně chtějme i od nich dodržování základních pravidel, které jsou stanoveny ve vnitřním řádu. Pak bude její bezproblémový chod užitečný dětem, vychovatelkám, rodičům i vedení školy.

Rodiče a ostatní dospělí pracující s dětmi také potřebují prostor pro sdílení svých starostí a obav, které se bezprostředně dotýkají dětí. V rámci projektu Sdružení linka bezpečí byla založena i **Rodičovská linka**, ojedinelá profesionální sociální služba. Klientům poskytuje anonymní a bezpečný prostor. Především je určena pro rodiče, prarodiče a ostatní rodinné příslušníky, kteří potřebují odbornou konzultaci v zájmu dětí. **Zajímavostí je, že nabízí své služby i pedagogům mateřských, základních a středních škol.** Výhodou linky je, že nabízí téměř okamžitou pomoc. Současně poskytuje i sociální poradenství a kontakty na odborná zařízení a návazné instituce.³⁰

---

²⁸ Hájek, B. *Školní družina*. Portál, 2011. s. 71

²⁹ Trojanová, I. *Jak na školní družinu*. Řízení školy, č. 10/2014. s. 25

³⁰ Schmidová, K. *Rodičovská linka Sdružení Linka bezpečí*. Řízení školy, č. 10/2014. s. 34

3 ČINNOSTI A AKTIVITY VE ŠKOLNÍ DRUŽINĚ VEDOUCÍ K SOCIALIZACI A ROZVOJI SOCIÁLNÍCH DOVEDNOSTÍ

„Člověk musí v určitých záležitostech přijmout pravidla života ve společnosti, tj. přizpůsobovat se ostatním. Proces *socializace* můžeme proto charakterizovat také jako *společenskou adaptaci*, jejímž prostřednictvím si člověk osvojuje očekávané způsoby chování, pravidla soužití, zaujímá společenské role atd.“ uvádí Kraus.³¹

Dítě má právo na volný čas, které mu zaručuje Úmluva o právech dítěte v článku 31. Jedná se o nárok dítěte na odpočinek, na hru a oddechové aktivity odpovídající jeho věku. Zajištění tohoto práva je spojeno s právy na přístup dítěte k informacím, podporujícím sociální, duchovní a morální blaho dítěte a jeho fyzické a mentální zdraví.³²

3.1 Školní družina jako prostor pro socializaci

Školní prostředí dává významnou socializační a výchovnou šanci, nicméně je i prostředím, kde se vyskytují negativní sociální jevy. Setkávají se zde dva systémy - **systém světa dospělých a systém světa vrstevníků**. Je zde velký prostor k přirozené socializaci. Dítě ovlivňují nezáměrné situace, vytvářené pedagogy samotnými i systémem školy.

Zapojení dítěte do socializace mu umožňuje včlenit se do sociokulturního světa tak, aby mu rozumělo, orientovalo a rozvíjelo se v něm a aby svět a jeho hodnotové a poznatkové systémy přijalo za své a se svými dovednostmi se mohlo ve světě dál rozvíjet a realizovat se. Významnou rolí je prožívání pocitu sounáležitosti a důležitost reálných šancí na dosažení úspěchu.³³

Podle Krause je člověk na celoživotní cestu geneticky vybaven. Má tedy dispozici, která se v sociálním prostředí rozvíjí v **sociabilitu**, což znamená schopnost navazovat vztahy s jinými lidmi, kontakty, přebírat role, napodobovat vzory, osvojovat si poznatky a tedy schopnost sociálně se učit. Na počátku rozvoje osobnosti stojí ovšem **rodina**, která má možnost ho v rozhodující fázi ovlivňovat a funguje jako nejvýznamnější socializační činitel. Rodina je nezastupitelná při předávání hodnot z generace na generaci.³⁴

³¹ Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Portál, 2008. s. 60

³² Grecmanová, H. *Obecná pedagogika II*. Hanex, 2003. s. 173

³³ Procházka, M. *Sociální pedagogika*. Grada Publishing, 2012. s. 127

³⁴ Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Portál, 2008. s. 59, 79

V rozvíjející se společnosti vynikla důležitost požadavku předávání norem sociálního chování, formování postojů a hodnotových vzorců právě ve školním prostředí, které jako prostor pro setkávání a sociální styk má značný vliv na utváření postojů k druhým lidem. V každodenním životě školy se dítě prakticky seznamuje s normami skupinového chování a vystupování.³⁵

Činnost školní družiny jako zájmového vzdělávání směřuje k získávání určitých kompetencí. **Kompetence je souhrn schopností a znalostí a s nimi souvisejících postojů i hodnotových orientací, které jsou předpokladem k výkonu činnosti.**³⁶

Kompetence lze chápat jako specificky integrované vzdělávací cíle, jak uvádí Hájek:³⁷

- kompetence k učení,
- kompetence k řešení problémů,
- komunikativní kompetence,
- sociální a interpersonální kompetence,
- občanské kompetence,
- kompetence k trávení volného času.

Z těchto kompetencí vychází i činnost ve školní družině a to v oblastech:

1. **Výchova ke zdravému životnímu stylu** – výchova ke správným stravovacím návykům, dodržování odpovídajícího režimu dne, posilování tělesné zdatnosti, posilování citových vazeb, pěstování pracovních návyků a dovedností.
2. **Posilování komunikačních dovedností** – tvoří základ sociálních dovedností, schopnost naslouchat, komunikace a uplatnění osobnosti ve skupině, v různých sociálních prostředích.
3. **Zvyšování sociálních kompetencí** - osvojování si vědomostí, dovedností a postojů v sociálních vztazích, utváření schopnosti svobodně a odpovědně řešit konkrétní životní situace, usilování o důvěryhodnost, hodnocení svého jednání a přijímání důsledků svého chování.
4. **Výchova k odstraňování nedostatků v psychické regulaci chování** – ovládnutí negativních citových reakcí, překonávání náročných životních situací, vyrovnání se s nedostatky a neúspěchy.

---

³⁵ Havlík, R. Kořa, J. *Sociologie výchovy a školy*. Portál, 2007. s. 136-137

³⁶ Hájek, B. *Školní družina*. Portál 2011. s. 11-12

³⁷ Hájek, B. *Školní družina*. Portál, 2011. s. 12-14

5. **Schopnost najít své místo ve skupině a ve společnosti** – sebezpoznání pomůže objektivně zhodnotit šance uplatnění ve skupině, kladné hodnocení zvyšuje sebevědomí, pozitivní myšlení je příznivé pro začlenění do skupiny, vyhledávání a vytváření vlastní sociální skupiny.
6. **Formování životních postojů** – porozumění, tolerance a schopnost i ochota pomoci, vytvoření vlastního sebevědomí a posilování schopnosti nepodléhat negativním vlivům.

Ve školních družinách nejsou dostatečně uplatňovány činnosti vedoucí ke splnění úkolů v jednotlivých oblastech, především výchova komunikačních dovedností, v sociálním učení a hledání místa ve skupině. Většina těchto úkolů je plněna bezděčně při ostatních činnostech a postupuje se zpravidla intuitivně. Vychovatelé pro ně zpravidla nemají odpovídající znalosti a dovednosti. Uvedené plánované cíle výchovy ve školní družině jsou většinou jako určité prvky součástí jednotlivých činností.³⁸

Komenský vidí vliv sociální role školního prostředí také v podpoře vzájemné svornosti dětí, v jejich soutěživosti.³⁹

3.2 Sociální vývoj dítěte v mladším školním věku, vztahy mezi dětmi

Novým prvkem v životě dětí je příchod do školy. Je to poměrně rázný přechod do světa práce – učení a pro děti je to první setkání s „veřejným prostorem“. Ve škole dítě vstupuje do dosud neznámých formálních i neformálních (spontánně vznikajících) vztahů, které vyplývají z povahy školní práce. Jsou to vztahy mezi učitelem a žákem, vztahy mezi dětmi samotnými. Škola se stává místem, kolem něhož je organizována každodennost dítěte a která vyžaduje plnění povinností. Dítě se musí ve školním prostředí i při dalších činnostech začlenit také mezi vrstevníky, prosadit a obhájit svoji pozici ve skupině sobě rovných. **Školní prostředí tak můžeme chápat jako předobraz společnosti dospělých.**⁴⁰

Děti mladšího školního věku potřebují hodně pohybu jako protipól dlouhého sezení v době vyučování. Děti jsou upovídané, věčně poskakující, smějící se a bezstarostné (jak se může zdát dospělým). Ovšem jen zdánlivě, mají spoustu svých „starostí“. Mezi svými vrstevníky jsou děti velmi rády. Stává se, že některým dětem se nedaří zapojovat do společnosti ostatních, do společných her. Pak se snaží upoutávat na sebe pozornost nějakou nevhodnou

³⁸ Hájek, B. *Školní družina*. Portál, 2011. s. 14

³⁹ Procházka, M. *Sociální pedagogika*. Grada, 2012. s. 25

⁴⁰ Havlík, R., Kořa, J. *Sociologie výchovy a školy*. Portál, 2007. s. 52

taktikou, např. provokováním - snaží se kazit hru, získávat druhé nějakým uplácením. Takové chování by se u dětí nemělo přehlížet. Je to známka toho, že dítě potřebuje pomoc ze strany dospělých, vychovatelky i rodičů.

Jednání dítěte mladšího školního věku je ještě hodně impulzivní. V této době navazuje nové, četnější vztahy k dospělým, k vrstevníkům ve škole, učitel i vychovatel jsou pro ně v tomto věku silnou autoritou. Děti k rodičům a dospělým zaujímají realističtější a méně intimní vztah.

Měnící se vztah k vrstevníkům spočívá ve snadném navazování kontaktů, vytváření herních skupin a vznikají první kamarádství. Chlapci a dívky si již většinou nehrají společně. Jejich hry mají odlišný charakter a často mezi nimi vznikají spory. Častými motivy jednání dětí jsou jejich zájmy a potřeby – potřeba pohybu, citové odezvy, poznání, sebeuplatnění. Pro jejich další rozvoj jsou pro ně významné kladné citové vztahy.⁴¹

V období mezi 8. - 10. rokem začíná narůstat potřeba sdružování a mezi dětmi vznikají vrstevnické skupiny. Tyto dětské party mají již poměrně silnou vnitřní vazbu, vlastní systém hodnot a jejich členové prožívají silný pocit solidarity a příslušnosti ke skupině. Kraus je definuje: „*Vrstevnické skupiny představují přirozenou formu života dětí a mládeže. Jsou to skupiny, které charakterizuje věková, ale také názorová blízkost, z níž vyplývá souhlasné jednání. Jsou to typicky primární, zpravidla neformální skupiny. Vyznačují se bezprostředními kontakty a silným pocitem příslušnosti ke skupině (identifikace vyjadřovaná zájmenem my).*“⁴²

Děti rády tráví čas s vrstevníky, když mohou mluvit o tom, co se jim líbí a nelíbí, objevovat a zkoušet, jací jsou, v uvolněné a kamarádské atmosféře. O důležitosti kamarádů bylo napsáno a řečeno mnoho, nutno podotknout, že oprávněně.

Jak se uvádí v časopise *Prevence*⁴³, kamarádství je spleť systém vztahů a příčiny k jeho navázání a udržování jsou velmi různorodé. Jestliže bychom chtěli určit základní prvek tohoto vztahu, pokaždé se musí jednat alespoň o jeden dominantní prvek, který spolu dvě nebo více dětí sdílejí. Děti navazují kamarádství nejvíce ve školním kolektivu a v místě svého bydliště. Pokud se věnují zájmovým aktivitám, okruh jejich kamarádů se tím dále rozšiřuje.

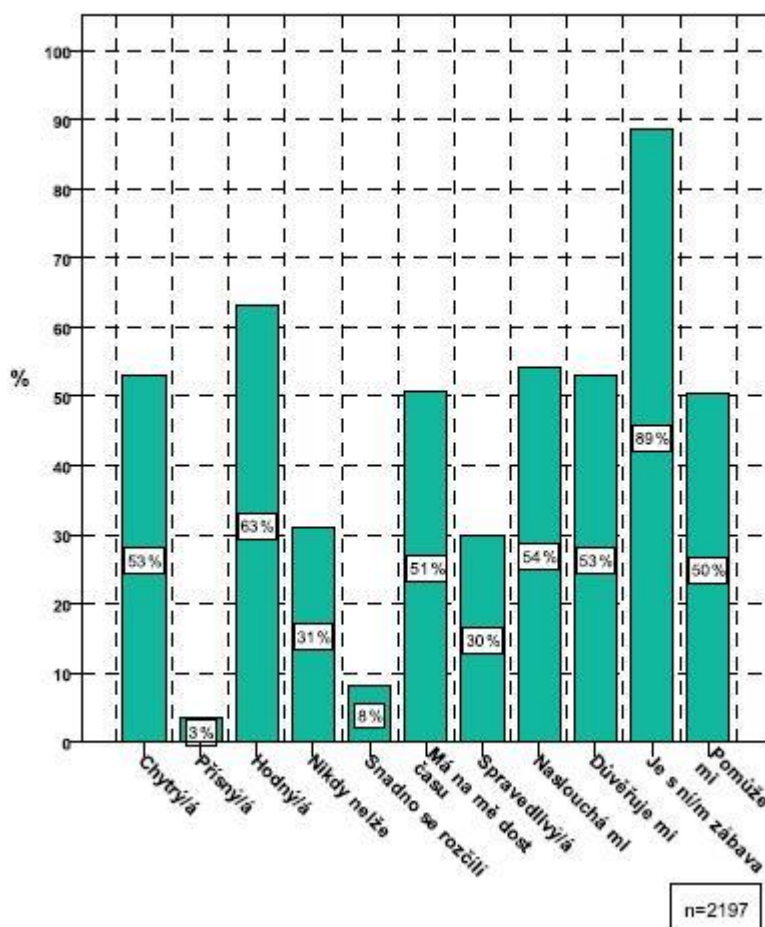
⁴¹ Hájek, B. *Školní družina*. Portál, 2011. s. 28-29

⁴² Kraus, B. *Základy sociální pedagogiky*. Portál, 2008. s. 88

⁴³ *Děti v ringu dnešního světa*. Časopis *Prevence*, číslo leden 2013. s. 17

Jak vidí děti své kamarády? Z výzkumu vyplývá, že téměř každé dítě vnímá své kamarády tak, že jsou zábavní a je s nimi především legrace. Další zjištěním je, že pouze polovina dětí si o svých kamarádech myslí, že jsou chytrí, jsou schopni naslouchat a že v případě potřeby jsou jim schopni pomoci. Nejlepší kamarádi také nebývají přísní a snadno se nerozčílí. Přeneseně z toho lze usuzovat, jak pojem zábavnost chápou děti. Kamarádi mají mimořádnou moc, prostřednictvím skupiny mohou ovlivňovat způsob chování dětí a postoje v různých životních situacích.

Graf č. 19 Vlastnosti kamaráda/ky očima dětí

Obr. 1: Vlastnosti kamaráda/ky očima dětí⁴⁴

3.3 Hlavní aktivity a činnosti vedoucí k sociálním kompetencím

Nácvik sociálních dovedností je sociálním učením návyků a reakcí dětí navštěvujících školní družinu. „Výzkum prokázal, že nedostatky v oblasti sociálních dovedností mají velmi úzký vztah ke školní nedostačivosti, delikvenci, a sociální izolaci žáků, kteří tyto

⁴⁴ www.nidm.cz. Výzkum Děti v ringu dnešního světa

dovednosti postrádají. Žáci s nedostatečnými interpersonálními zkušenostmi jsou ve srovnání se svými sociálně kompetentními vrstevníky daleko problémovější skupinou nejen v dětství, ale i v dospělém věku.⁴⁵

Mezi dětmi vznikají drobné i závažnější konflikty, jejichž řešení zabírá pedagogům hodně času. Dospívají k závěru, že děti by měly být vedeny k tomu, jak těmto konfliktům předcházet a řešit je efektivním a sociálně přijatelným způsobem. Zejména školní družina umožňuje formou vedení a nácviku sociálních dovedností výrazné zaměření na tyto problémy. **Součástí práce ve školní družině není výkon dítěte, ale zejména kvalita sociálních vztahů k vrstevníkům.**

Děti by měly být vedeny k osvojování sociálních dovedností, ke kterým patří i sociální kompetence:

- schopnost zahájit rozhovor s druhým spolužákem nebo dospělým,
- schopnost požádat o jakoukoli laskavost osoby v sociálním okolí,
- schopnost vyzvat vrstevníka k účasti na nějaké činnosti nebo hře,
- schopnost pochválit druhého,
- schopnost přijmout pochvalu,
- schopnost požádat o pomoc při řešení nějakého problému,
- schopnost odolat tlaku vrstevníků chovat se nevhodným způsobem,
- schopnost vyjádření jiného názoru, než jaký je zastáván vrstevníky, rodiči, učiteli.

Všechny děti si neosvojí vhodné způsoby sociálního chování. Je možné vymezit tři důvody, kdy děti mohou chybně reagovat v mnoha každodenních situacích:

1. Dítě nemusí přesně vědět, co vhodné chování vlastně je.
2. Dítě sice má určité sociální znalosti, ale nemá dostatek předchozích sociálních zkušeností a praxe.
3. Vhodné projevy sociálního chování mohou být v mnoha případech oslabeny aktuálním emočním stavem dítěte.⁴⁶

Socializace osobnosti v dnešní době je definována:

„Socializaci osobnosti můžeme definovat jako proces utváření a vývoje člověka působením sociálních vlivů a jeho vlastních aktivit, kterými na tyto sociální vlivy odpovídá: vyrovnává

⁴⁵ Hájek, B. *Školní družina*. Portál, 2011. s. 85

⁴⁶ Hájek, B. *Školní družina*. Portál, 2011. s. 83-84

*se s nimi, podléhá jim, či je tvořivě zvládá.*⁴⁷ Děje se tak začleňováním člověka do mezilidských vztahů, zapojováním člověka do společenských činností, integrací člověka do společensko-kulturních poměrů.

Významnou činností v rámci školní družiny je společná hra, která přináší radost z činnosti.

„V životě sa stretávame s hrou každodenne a berieme ju ako jeho súčasť. Vyplýva z potrieb a záujmov človeka. Prináša uspokojenie a má vysokú výchovnú silu. Rozvíja osobnosť po stránke psychickej, fyzickej a sociálnej. Preto sa hra dá nasledovne charakterizovať cez potreby:

- *hra slúži k uspokojeniu potrieb – interakcia s ľuďmi, pohyb, poznávanie,*
- *hra odčerpáva nadbytočnú energiu,*
- *hra uspokojuje túžby človeka po činnosti,*
- *hra pomáha rozvíjať osobné charakterové vlastnosti – ochota, solidarita, pomoc,*
- *hra je aktívnym naplnením potrieb a uspokojením.*⁴⁸

3.4 Sociální komunikace dětí

V odborných publikacích se uvádí, že **schopnost komunikovat má pro začlenění jedince do společnosti velký význam**. V komunikačním procesu probíhá sdělování a přijímání informací. Dochází i ke společnému sdílení situace a určitému způsobu jeho prožívání. Komunikace je důležitou variantou sociální interakce.

Komunikace plní různé funkce, na základě zaměření můžeme rozlišit:

- informační – cílem je předání informace,
- instruktivní – cílem je naučit, vysvětlit,
- přesvědčovací – cílem je druhého ovlivnit,
- podpůrná – cílem je vyjádřit někomu podporu,
- relaxační – cílem je popovídat si, pobavit se, rozptýlit se.⁴⁹

Motivace ke komunikaci vychází z různých potřeb: *„Potřeba komunikovat je jednou ze základních potřeb člověka, je součástí potřeby **sociálního kontaktu**. Komunikace odráží*

⁴⁷ Helus, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Grada, 2006. s. 71

⁴⁸ Kavanová, A., Chudý, Š. *Výchova a volný čas*. Univerzita T. Bati ve Zlíně, 2005. s. 37

⁴⁹ Vágnerová, M. *Základy psychologie*. Karolinum, 2004. s. 297

*vztahy mezi lidmi a může je zároveň také nějak ovlivňovat. Působí i na vztah jedince ke skupině a podporuje jeho identifikaci s tímto společenstvím.*⁵⁰

Vzájemné vztahy mezi lidmi se vyjadřují prostřednictvím **sociální komunikace**, řadíme sem i komunikaci pedagogickou, která se vymezuje určitými zvláštnostmi v oblasti výchovy. Je příležitostí pro děti spontánně projevit své názory, pocity, příležitostí hovořit s dětmi co je zajímá, o jejich starostech a problémech a v neposlední řadě příležitostí ke sledování mimoslovního způsobu komunikace.

Vychovatel podporuje vzájemnou komunikaci mezi dětmi, usměrňuje její průběh a dbá, aby se děti neobávaly sdělovat své prožitky a aby komunikace měla společensky přijatelnou a žádoucí formu. V mimoškolní výchově se klade důraz na samostatnost dětí, aktivitu, iniciativu a rozvíjejí jejich tvořivost, což by se mělo projevat i ve způsobu pedagogické komunikace, aby poměr ve slovním projevu dětí a vychovatelů byl vyvážený, popřípadě slovní projev dětí byl v převaze. Při uplatňování metod praktických činností i názorných metod je správné, aby děti spontánně projevovaly své prožitky, názory a vědomosti a aby mohly prosazovat své postoje.⁵¹

Při mimoškolní činnosti ve školní družině probíhá komunikace téměř nepřetržitě, mezi dětmi navzájem, mezi dětmi a vychovatelem. Děti v dnešní počítačové a internetové době hodně znají, ale to neznamená, že všemu rozumí. Posilování komunikačních dovedností by mělo vést i k tomu, aby dítě umělo naslouchat druhým a tím respektovat i jejich zájmy, ale zároveň si dokázalo v kolektivu vytvořit rovnoprávnou sociální pozici.

---

⁵⁰ Vágnerová, M. *Základy psychologie*. Karolinum, 2004. s. 297

⁵¹ Pávková, J. *Pedagogika volného času*. Portál, 2008. s. 57-58

4 METODY VÝCHOVY, POŽADAVKY NA VÝCHOVU PŘI MIMOŠKOLNÍ ČINNOSTI

Práce s dětmi vyžaduje velké úsilí podnitit je, zapálit pro nějakou činnost, **umět zaujmout**. Je to jeden z problémových jevů současnosti. Jedním z mnoha úkolů vychovatelky ve školní družině je dobrá motivace dětí prostřednictvím různých metod. Je důležité umět děti dostatečně motivovat pro danou činnost, aby ji s chutí a s pocitem svobodného rozhodnutí chtěly vykonávat.

4.1 Identifikace a analýza metod výchovy

V oblasti sociální pedagogiky v současné době jde o výchovu pomáhajícího charakteru, která vede jedince k tomu, aby byl člověkem.

„Výchova podľa sociálnej pedagogiky má sprevádzať dieťa životom tak, aby sa stalo človekom, aby vedelo plnohodnotne prežiť život. Vo výchove by sa mali zohľadniť všetky poznatky o človeku a vychovávať celého človeka tak, aby došlo k spojeniu srdca a mysle. Taká výchova, kde aj nezámerne výchovné pôsobenie pri dobrých základoch hodnotovej orientácie v rodine je doplnené dialógom, má možnosti na úspech.“⁵²

Výchova probíhá ve složitých podmínkách. Pro pedagogy je důležitá znalost těchto podmínek, protože umožňuje zvolit vhodné výchovné prostředky a nacházet příčiny výchovných jevů. Cílem výchovy ve volném čase je výchova k mnohostranně a harmonicky rozvinuté osobnosti, vybavovat děti vědomostmi, dovednostmi a postoji, ale také schopnostmi odolávat nástrahám, které v současné společnosti existují. Naučit jedince dobře a kvalitně využívat svůj volný čas a chápat jej jako významnou životní hodnotu, to je dalším úkolem výchovy.⁵³

Výchovné metody jsou záměrné, cílevědomé postupy, které vychovávající užívá k dosažení výchovných cílů. Nejběžnější je rozdělování výchovných metod na slovní, názorné a metody praktických činností.⁵⁴ **Slovní metoda** využívá hlavně rozhovory, které dávají příležitost k uplatnění aktivity účastníků, podporují komunikaci a posilují sociální vazby, dále vyprávění a popis. **Názorná metoda** zahrnuje pozorování při zájmových činnostech, předvádění, může ji doplňovat vysvětlování nebo popis.

⁵² Bakošová, Z. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. Lorca, 2006. s. 41

⁵³ Hájek, B. Hofbauer, B. Pávková, J. *Pedagogika volného času*. Univerzita Karlova, 2010. s. 28-29

⁵⁴ Hájek, B. Hofbauer, B. Pávková, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Portál, 2011. s. 74

Největší důraz při mimoškolní výchově je kladen na využívání metod praktických činností, které povzbuzují aktivitu dětí a odpovídají požadavkům pestrosti a zajímavosti činností.

Z výchovných metod má zvláště velký význam působení osobního příkladu pedagoga, metody cvičení (procvičování žádoucích forem chování) a metody sociálního zpevnování (kladné hodnocení, pozitivní motivace).⁵⁵

Metody činnosti sociální pedagogiky, které se používají na pomoc člověku a na zlepšení jeho života prostřednictvím výchovy:

- metoda příkladu - pozitivní jednání, vystupování i řešení výchovných situací,
- metoda komunikace - vypovídání, vyptávání, nemá se posuzovat člověk, ale čin,
- metoda kompenzace nevhodných podnětů - náhrada podnětů, které chybí,
- metoda posilnění vlastní kompetence – osobní svoboda, životní styl, rozhodování,
- metoda nabídky podnětů vyplývajících z individuálních potřeb – uspokojení všech potřeb člověka zabezpečuje životní jistotu, bezpečí,
- metoda plánování pozitivní perspektivy – náročná životní situace,
- metoda posilnění důvěry – prokázání důvěry, dodržování dohodnutých pravidel,
- metoda jasných pravidel – společné utvoření pravidel vzájemného vztahu.⁵⁶

Základní výchova dětí spočívá především na rodině. V dnešní době jsou vztahy mezi dětmi a rodiči jiné a i rodiče často tápou a nevědí, jak se chovat a jak své děti vychovávat.

4.2 Požadavky na výchovu, motivace k činnosti

Pedagog pracující s dětmi ve volném čase, by měl brát v úvahu reálná přání a potřeby dětí a také aktuálně reagovat na měnící se podmínky, rozvíjet a ovlivňovat zájmy dětí.

Při činnostech vychovatelé rozvíjejí další prvky, které by se měly prolínat pedagogickým působením: výchova sociálních dovedností, posilování prvků participace (účasti, podílu) na dění sociální skupiny, přinášení podnětů k obohacení činnosti, ale také přijímání zodpovědnosti za výsledky činnosti skupiny. **Smysluplné naplnění volného času pomáhá čelit sociálně patologickým jevům ohrožujícím děti.** Vhodně zvolená činnost přináší dětem vnitřní uspokojení, radost z úspěchu a zvyšuje sebevědomí.⁵⁷

⁵⁵ Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. *Pedagogika volného času*. Univerzita Karlova, 2010. s. 33

⁵⁶ Bakošová, Z. *Sociální pedagogika*. Lorca, 2005. s. 25-26

⁵⁷ Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. *Pedagogika volného času*. Univerzita Karlova, 2010. s. 32-33

„Při činnostech a tím i překonávání stresových situací si organismus vytváří a vyplavuje endorfiny, což jsou endogenní opioidy, které vyvolávají pocit libosti a příznivě ovlivňují náladu. Zjednodušeně se jim říká hormony radosti.“⁵⁸

Má-li být výchovně vzdělávací činnost úspěšná, je nutné dodržovat obecné pedagogické zásady, jako je zásada přiměřenosti, názornosti, posloupnosti, cílevědomosti, jednotného výchovného působení, vyzdvihování kladných rysů osobnosti.⁵⁹

Při mimoškolní výchově jsou na pedagogy kladeny specifické požadavky:

- **požadavek pedagogického ovlivňování volného času** - každému dítěti má být dána příležitost k naplňování volného času, toto právo je zakotveno v Úmluvě práv dítěte, provádí se nabídkou her, pomůcek, vybavením družiny a různými alternativními aktivitami, vhodný je i osobní příklad vychovatelky věnující se některé zájmové činnosti,
- **požadavek dobrovolnosti** - vychovatel navozuje činnost a vytváří podmínky tak, aby děti program přijímaly dobrovolně, předpokladem je znalost a respektování potřeb a přání dětí a schopnost účinné motivace,
- **požadavek aktivity** – činnost je založena na aktivitě dětí, znamená to vedení dětí k participaci na plánování, přípravě realizaci a hodnocení činností,
- **požadavek seberealizace** – uplatnění schopností dítěte a být úspěšný v některé činnosti, oceňuje se snaha a výsledek s ohledem na možnosti a předpoklady dítěte, prožitek úspěchu je významný pro další duševní vývoj, zvyšuje sebevědomí,
- **požadavek zajímavosti, zájmovosti, pestrosti a přitažlivosti** – měla by být vyváženost mezi organizovanými a spontánními aktivitami, respektování individuálních zájmů a potřeb dětí,
- **požadavek jednoty vyučování a výchovy mimo vyučování** - mají společný výchovný cíl rozvoj osobnosti dítěte, zahrnuje spolupráci učitelů a vychovatelek, předpokládá možnost vzájemného doplňování vyučování a výchovně vzdělávací práce školní družiny.⁶⁰

Vychovatel by měl v rámci výchovného působení umět děti laskavým slovem povzbudit, ocenit dobrý výsledek i pomoci řešit drobné rozpory. Důležité je respektovat individuální zvláštnosti dětí. Tišší umět povzbudit a nechat vyniknout, hyperaktivní utlumit a motivovat

⁵⁸ Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J., *Pedagogika volného času*. Univerzita Karlova, 2010. s. 33

⁵⁹ Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J., *Pedagogika volného času*. Univerzita Karlova, 2010. s. 34

⁶⁰ Hájek, B. *Školní družina*. Portál, 2011. s. 23-24

správným směrem. Měl by být kladen důraz na slušné jednání a chování dětí, na vzájemnou pomoc a ohleduplnost, protože dobré vztahy mezi dětmi je učí vnímat svoje potřeby a pocity.

Motivace činnosti vychází z přirozených potřeb dítěte. Pro činnost je potřeba děti získat, motivovat je. Motivace **aktivizuje** – musí být přiměřená, dále **reguluje** – co se má dítě naučit, co zvládnout, co udělat a **posiluje** žádoucí chování.

Primární motivace směřuje jenom k činnosti samé. Dítě je aktivní pro bezprostřední činnost. Tento typ motivace je používán nejčastěji. Sekundární motivace je s činností vnitřně spojena a vede k pochopení smyslu činnosti, a tím k vytváření návyků užívání volného času k zájmovým aktivitám.⁶¹

Motivování ve školní družině má tyto fáze:

- oživení smyslového zážitku dětí,
- rozhovor dětí o zážitcích a zkušenostech s určitou činností,
- navození potřeby, jaké činnosti vykonat, ztvárnit,
- vlastní činnost s průběžnou motivací,
- zhodnocení výsledku činnosti s ohledem na splnění potřeby.

Nejlepší motivací je radost z činnosti, zaujetí a zájem o činnost samotnou. Úspěch je taktéž velkou motivací, která povzbuzuje k dalším úspěchům. Měřítkem úspěchu je ocenění ostatních. Dobrým pobídnutím k činnosti je i zvědavost dětí. Ty chtějí vědět, jak se něco dělá, jak to funguje. Soutěživost a výhra je dalším výrazným prvkem motivace, ale nemůže být jediným, protože v soutěžích není jen výhra, ale ruku v ruce s ní jde i prohra. Vytýkání, zesměšňování, zaměření se na chyby při hodnocení jsou antimotivační prvky.⁶²

Ve školních družinách není dobré podporovat stálé organizování a nezdravou soutěživost mezi dětmi. Má jít o vytvoření atmosféry spolupráce a vzájemné pomoci. Také dospělí by se měli chovat důvěryhodně a spolehlivě a být pro děti jistotou a bezpečím.

---

⁶¹ Hájek, B. Hofbauer, B. Pávková. *Pedagogika volného času*. Univerzita Karlova, 2010. s. 35

⁶² Hájek, B., *Školní družina*. Portál, 2011. s. 69

4.3 Oblast kázně a příčiny nekázně

Každý člověk by se měl přizpůsobit všeobecným normám chování. Nejde jen o jednání mezi dětmi ve školním prostředí. Nejdůležitější je naučit se orientovat v běžném životě. **Je významné umět vnímat své potřeby a pocity, avšak zároveň musíme respektovat práva ostatních, nejen si hlídat ta vlastní.** Ve školní družině můžeme využít různé hry proti agresivitě, šikaně a ke zlepšení vzájemných vztahů. Děti si více uvědomují samy sebe, lépe se zařazují mezi ostatní, poznávají se navzájem a také vychovatel je může lépe poznat a pochopit.⁶³

A co nám odkazuje ve svém díle náš největší pedagog J. A. Komenský? Pozoruhodné jsou jeho postoje ke kázní, které jsou vyžadované od dětí ale i rodičů.

„Jak mnohém snáze strůmek, aby tak neb tak rostl, ohnut a nastrojen býti může nežli strom odrostlý; tak mnohem snáze v tomto prvním věku mládež ke všemu navedena býti může nežli potom; jen toliko pravých k tomu prostředků užívaje, jenž jsou:

- I. *Příklad ctností a mravů ustavičný.*
- II. *Poučování včasná a rozsáhlá.*
- III. *Kázeň mírná.*

*Příkladů dobrých a ustavičných potřeba jest mládeži, protože (jakž v Didaktice veřejné plněji ukázáno) dětem Pán Bůh povahy opičí dal, to jest chtivost jakousi k děláni všeho co jiné dělati vidí.*⁶⁴

Mezi nejčastější výchovné obtíže řadíme dětskou neposlušnost, neposednost, vzdorovitost, špatný vztah ke školním povinnostem a také dětské lhaní. Když posuzujeme provinění dítěte je nutné se nejdříve zamyslet, zda projevy chování nevyplývají z jeho věkových zvláštností, kam řadíme zvýšenou pohyblivost, labilitu pozornosti, malou schopnost vcítit se do postavení druhého. Dále musíme posoudit individuální zvláštnosti – vědomosti, dovednosti, návyky, schopnosti, duševní stav s přihlédnutím k prostředí, ve kterém dítě vyrůstá (může být nevhodné). **Většina negativních projevů chování (zlobení, nekázeň) vyjadřuje skutečnost, že není naplněna některá z důležitých potřeb dítěte.**⁶⁵

V současnosti je trend integrovat děti se specifickými vývojovými poruchami učení a chování do běžných škol, z tohoto důvodu je důležité, aby vychovatelé věděli příčiny,

⁶³ Balková, K. *Náměty pro školní družinu*. Portál, 2006. s. 83

⁶⁴ Komenský, J. A. *Informatorium školy mateřské*. Academia, 2007. s. 68

⁶⁵ Hájek, B. *Školní družina*. Portál, 2011. s. 30

projevy, stupeň znevýhodnění u těchto dětí. Na základě těchto informací by se měli seznámit s odpovídajícími výchovnými postupy, tyto děti vyžadují individuální přístup, zvýšenou pozitivní motivaci a pochopení.

Častou vývojovou poruchou chování je porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou, tzv. ADHD. Jedná se o vrozenou poruchu, která dětem ztěžuje dosahování úspěchu ve školních povinnostech, často se proto snaží zviditelnit jiným způsobem, často např. „zlobí“. Vytváří se tak druh, kdy dítě je odmítáno vychovatelem, protože zlobí, a na druhé straně zlobí, protože je odmítáno. Pedagog by měl řešit tento problém tím, že dá najevo dítěti bezpodmínečné přijetí a uznání jeho důstojnosti. **Dětem s vývojovými poruchami chování se sestavuje individuální vzdělávací program, stanoví se další výchovný postup, který je nutné důsledně a jednoduše uplatňovat.**⁶⁶

V prostředí školní družiny sehrává největší roli osobnost vychovatele. Je-li vychovatel aktivní, vytváří pro děti zajímavý, přitažlivý a pestrý program, dokáže ocenit vhodné projevy dětí, neprotěžuje-li své oblíbence, tak tím utváří dobré klima družiny. Jestliže činnosti nejsou přiměřené věku dítěte, jsou málo zajímavé, tak dítě nemá uspokojenou svou potřebu a zlobí.

Podmínkou pro to, aby nás nějaká činnost zaujala, je, že odpovídá našim schopnostem, že není pro nás ani příliš náročná ani příliš lehká. U dětí je další nutnou podmínkou, že odpovídá potřebám určitého věkového období. Významnou okolností vzbuzení zájmu je možnost vybrat si. A dále, návyky vydržet, přemoci se, zkáznit se, překonávat překážky, se děti učí právě u činností, které je zaujmou.

Existuje i jiné pojetí kázně, které vychází z potřeb dětí:

*„Základem této kázně je dodržování pravidel nikoliv jen směrem k učiteli, ale mezi dětmi navzájem. Tato kázeň má mnohem větší význam pro život, protože učí soužití, nikoliv pouhému podřizování se. Základem je pravidlo, že moje svoboda končí tam, kde začíná omezovat svobodu druhého.“*⁶⁷

---

⁶⁶ Hájek, B., *Školní družina*. Portál 2011. s. 31

⁶⁷ Nováčková, J. *Kázeň ve škole*. *Prevence*. 2013. Č. 10. s. 15

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 ŠETŘENÍ ZAMĚŘENÉ NA ANALÝZU ČINNOSTÍ VEDOUCÍCH K OSVOJOVÁNÍ SOCIÁLNÍCH DOVEDNOSTÍ

Pro tento druh sociálního výzkumu byl zvolen kvalitativní výzkum, který je považován za vhodnější a přínosnější vzhledem ke zvolenému tématu. Vybrala jsem si tři školní družiny podle typu školy, jedna je škola tzv. rodinného typu, druhá vesnická škola se spádovostí z okolních obcí a další městská škola. Ke spolupráci jsem získala šest pedagogických pracovníků – jednoho vychovatele a pět vychovatelek školní družiny.

„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách,“ definuje Hendl.⁶⁸

5.1 Cíle výzkumu, výzkumné otázky

Cílem šetření v praktické části bakalářské práce je zjistit a popsat, jak vychovatelé hodnotí projevy dětí v různých sociálních situacích. Dále se zaměřit na osvojení sociálních dovedností u dětí mladšího školního věku navštěvujících školní družinu. Posouzení, zda má nedostatek sociálních dovedností u dětí vliv na školní nedostačivost a sociální izolaci. Zjistit metody, které používají vychovatelé v oblasti kázně a nekázně dětí, jaká je informovanost pedagogických pracovníků v ŠD ohledně dětí se speciálními vzdělávacími potřebami.

Vzhledem k cíli výzkumu byly stanoveny tyto výzkumné otázky:

1. Které cílené činnosti jsou ve školní družině uplatňovány na osvojování sociálních dovedností dětí? Posilují kontakty mezi dětmi a pomáhají vytvářet příznivé sociální klima?
2. Jaký je přístup vychovatelů k osvojování sociálních dovedností? Dochází k osvojování převážně v rámci ostatních činností nebo převážně při cílených samostatných aktivitách?
3. Vedou nedostatky v oblasti sociálních dovedností ke školní nedostačivosti a sociální izolaci jedinců, kteří tyto dovednosti postrádají?

---

⁶⁸ Hendl, J. *Kvalitativní výzkum*. Portál. 2005. s. 50

4. Mají vychovatelé školních družin přístup k informacím, zprávám a doporučením z pedagogicko-psychologické poradny ohledně dětí se specifickými vzdělávacími potřebami - vývojovými poruchami učení a vývojovými poruchami chování?

5.2 Metody výzkumu, výzkumný soubor

Na začátku kvalitativního výzkumu určuje výzkumník základní výzkumné otázky. Otázky mohou být v průběhu výzkumu, během sběru a analýzy dat průběžně doplňovány. Výzkumník vyhledává jakékoliv informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek. Sběr dat a jejich analýza probíhají v delším časovém intervalu, provádí se pomocí delšího a intenzivního kontaktu se situací jedince či skupiny.⁶⁹

K získání dat pro ověření poznatků z teoretické části bakalářské práce byl použit **kvalitativní výzkum, technika rozhovoru a pozorování.**

V oblasti humanitních a sociálních věd se výzkumníci shodli na pěti postulátech, které tvoří základ kvalitativního myšlení.⁷⁰

1. Postulát orientace na subjekt - předmětem tohoto výzkumu jsou vždy lidé, proto člověk musí být východiskem i cílem výzkumu.
2. Postulát pečlivé deskripce - na začátku musí být vždy popis oblasti, která je předmětem zájmu výzkumníka.
3. Postulát interpretace a považování výzkumu za proces permanentní komunikace - předmět výzkumu je žádoucí blíže objasňovat mimo jiné prostřednictvím interpretace; introspekce a zkušenosti s předmětem výzkumu jsou prostředkem poznávání.
4. Postulát přirozeného prostředí výzkumu - předmět výzkumu je třeba zkoumat v přirozeném, každodenním prostředí.
5. Postulát postupného zobecňování – zobecňování výsledků výzkumu nevzniká automaticky pouze jako výsledek použití určitých metod, protože se pracuje s malým počtem případů.

Rozhovor byl zvolen standardizovaný (strukturovaný) na základě předem připravených otázek. Otázky byly formulovány přesně a v určitém pořadí. Použila jsem typ otázek

---

⁶⁹ Hendl, J. *Kvalitativní výzkum*. Portál, 2005. s. 50-51

⁷⁰ Maňák, J., Švec, V. *Cesty pedagogického výzkumu*. Paido, 2004. s. 22

– otevřené, které umožňují volnou tvorbu odpovědi. Cílem dotazování je nejen odkrýt postoje respondentů, ale i to co je za nimi.

Pozorování bylo zvoleno přímé - to znamená, že objekt je sledován přímo tady a teď, nezúčastněné a nestrukturované. Pozorování probíhá v přirozeném prostředí. Cílem je zjistit něco, čeho si sami účastníci nejsou vědomi, případně o čem nemohou, nechtějí nebo neumějí mluvit. Záznam pozorování má formu poznámek zaznamenávajících, co se zdá zajímavé nebo co nás napadne.

Jako metoda výběru reprezentativního vzorku byl použit výběr nepravděpodobnostní (který je charakteristický pro kvalitativní výzkum) a to účelový – výzkumník vybírá dle svých potřeb a druhu výzkumu.

Výzkumný soubor tvořilo celkem šest respondentů, z toho jeden vychovatel a pět vychovatelek školních družin z různých typů škol. Na začátku jsem respondenty informovala, jaké je téma mé bakalářské práce a požádala jsem je o spolupráci. Etické otázky ohledně zachování anonymity a ochrany zájmů respondentů jsem ošetřila tím, že nebudu uvádět názvy a sídla škol.

Pro výběr respondentů byla zvolena tato kritéria:

- pedagogičtí pracovníci – vychovatelé/ky, kteří splňují podmínky pro výkon této práce z hlediska vzdělání, dle zákonných podmínek,
- doba praxe je různorodá, od absolventa až po dobu praxe nejméně deset let,
- práce je vykonávána ve školních družinách, které jsou součástí různých typů škol.

Do výběru byla zakomponována podmínka splnění vzdělání dle zákonných podmínek, které platí od 1. 1. 2015. Bez splnění určeného vzdělání nemůže být práce vychovatele ve školní družině vykonávána.

Většinu respondentů znám osobně již delší dobu, proto se mi podařilo dohodnout schůzky přímo ve školních družinách. Respondenti jsou od začínajících vychovatelů až po vychovatelky s dlouholetými zkušenostmi s prací ve školní družině. Rozhovory jsem nahrávala na diktafon, následně přepsala a vyhodnotila. K tomuto postupu jsem si zajistila souhlas všech respondentů.

Na tomto místě uvádím typy škol, jejichž součástí jsou školní družiny, které jsem si pro výzkum vybrala.

1. První škola je situována na okraji většího města v jeho příměstské části, je určena pro žáky 1. – 4. ročníku. Převážně ji navštěvují děti z příměstských částí. Celkem má 128 žáků, z toho 126 jich navštěvuje školní družinu. Škola má dobrý zvuk – je to **menší škola rodinného typu**, kde jsou třídy s menším počtem dětí.

2. Druhá škola se nachází v menším městečku, je to **spádová škola** pro několik okolních obcí. Dle počtu žáků je to středně velká škola, zařadila bych ji spíše ke školám vesnického typu. Navštěvují ji žáci 1. - 9. ročníku, celkový počet žáků školy je kolem 240. Do školní družiny dochází 56 dětí, převážně žáci 1. – 3. ročníku, výjimečně při uvolnění kapacity i 4. ročníku. Děti jsou rozděleny do dvou oddělení po 28 žácích.

3. Třetí škola se nachází ve větším městě, poskytuje vzdělání žákům od 1. do 9. ročníku. Školu navštěvuje 810 žáků, přiřadila bych ji ke školám **městského typu**. Do školní družiny dochází přibližně 100 dětí 1. – 5. ročníku a pracují ve čtyřech odděleních.

Ve svém výzkumu jsem věnovala pozornost oblasti podpory, uznání práce vychovatelek a znalosti problematiky školní družiny ze strany vedení školy. Dále jsem se zaměřila, jak mají podle zkušeností vychovatelů děti osvojeny některé konkrétní sociální dovednosti. K těmto dovednostem by měly být děti vedeny i ve školní družině, jak je uvedeno v teoretické části práce a patří mezi ně zejména⁷¹:

1. schopnost oslovovat kamarády, zahájit rozhovor s dospělým,
2. schopnost požádat někoho o něco ve svém sociálním okolí,
3. schopnost vyzvat vrstevníka k nějaké činnosti nebo hře,
4. schopnost pochválit někoho druhého, schopnost přijmout pochvalu,
5. schopnost požádat někoho o pomoc při řešení určitého problému,
6. schopnost odolat tlaku vrstevníků chovat se nevhodným způsobem,
7. schopnost vyjádřit odlišný názor, než jaký je zastáván vrstevníky, rodiči, učiteli.

Jednotlivé dovednosti - schopnosti jsem zpracovala do otázek k rozhovorům s vychovateli. Zajímalo mě, jak tyto schopnosti posoudí, protože s dětmi tráví denně několik hodin a vidí, jak se děti chovají v kolektivu. Na otázky ohledně osvojení jednotlivých schopností uvádím odpovědi všech vychovatelů.

---

⁷¹ Hájek, B. *Školní družina*. Portál, 2011. s. 84

Pro přehlednější vzhled do problematiky jsem seskupila otázky a odpovědi do oblastí, ke kterým se vychovatelé vyjadřovali:

- oblast zaměřená na vychovatele a vedení školy,
- oblast osobnosti vychovatele,
- oblast zapojení dětí do přípravy činností,
- oblast využívání prostředí mimo třídu školní družiny,
- oblast inspirace k činnostem a vzdělávání vychovatelů,
- oblast vztahů mezi dětmi,
- oblast kázně a nekázně dětí,
- oblast získaných sociálních dovedností v čase, rozdíly mezi chlapci a dívkami.

5.3 Interpretace a zhodnocení výsledků výzkumu

Výzkumný vzorek:

Jednotlivé respondenty označím velkými písmeny, uvedu délku praxe v profesi vychovatele/ky, jaké mají vzdělání pro výkon práce a jaký je jejich věk.

Respondentka A – vychovatelka – délka praxe 4 roky; vzdělání vysokoškolské bakalářské obor sociální pedagogika, věk 51 let.

Respondentka B – vychovatelka – délka praxe 15 let, vzdělání úplné střední odborné v ekonomickém oboru, dále absolvování celoživotního vzdělání v oboru vychovatel na Ostravské univerzitě, věk 40 let.

Respondentka C – vychovatelka – délka praxe 13 let, vzdělání střední pedagogické, obor vychovatelství, věk 44 let.

Respondent D – vychovatel – délka praxe 2 měsíce (absolvent), vzdělání střední pedagogické, obor předškolní a mimoškolní pedagogika, věk 20 let.

Respondentka E – vychovatelka – délka praxe 5 let, vzdělání střední pedagogické, obor předškolní a mimoškolní pedagogika, věk 29 let

Respondentka F – vychovatelka – délka praxe 1 rok, vzdělání vyšší odborné, obor sociální pedagogika, věk 23 let.

Zajímalo mě, jak vychovatelé posoudí na základě svých zkušeností a délce praxe míru osvojení vybraných sociálních dovedností u dětí mladšího školního věku. V úvahu vezmu také typ školy, na kterou je odpověď navázána. Zdali se jedná o školu první – rodinného

typu, druhou – vesnického typu nebo třetí městského typu, jak jsem je identifikovala v předchozí podkapitole. V rozhovoru jsem z tohoto okruhu položila několik otázek, na které se dalo odpovídat tak, jestli většina nebo menšina dětí má tyto dovednosti osvojené.

Jaká je míra schopnosti oslovovat kamarády, zahájit rozhovor s dospělým, dokáže to převážná většina dětí nebo jen menšina? Odpovědi respondentů:

A: *„Ve většině případů jsou děti spontánní a nečiní jim problém navázat kontakt s ostatními dětmi i dospělými. K tomu jistě přispívá rodinné klima naší školy.“*

B: *„Myslím, že většina dětí.“*

C: *„Řekla bych, že převážná většina dětí dokáže oslovovat kamarády a zahájit rozhovor.“*

D: *„S kamarády většina, dokonce se domnívám, že každý, ale s dospělým jen hrstka. Děti je většinou jen pozdraví a i při otázce dospělého se často stydí dále komunikovat.“*

E: *„Většina dětí.“*

F: *„V mojí třídě není problém, oslovují kamarády i dospělé bez problémů.“*

Dle názoru respondentů menší školy - rodinného typu a městské školy má tuto schopnost osvojenou větší část dětí. Zaujala mě odpověď respondenta D, že jen hrstka dětí umí zahájit rozhovor s dospělým a i při otázce dospělého se často stydí dále komunikovat.

Z uvedených odpovědí vyplývá, že **většina** dětí umí oslovovat kamarády a také zahájit rozhovor s dospělým.

Jaká je míra schopnosti požádat někoho o něco, dokáže to převážná většina dětí nebo jen menšina dětí? Odpovědi respondentů:

A: *„V převážné většině případů jsou děti schopné někoho o něco požádat.“*

B: *„Většina dětí ano“.*

C: *„Dokážou požádat mně, jako dospělého. Požádat vzájemně jeden druhého děti příliš nedokážou.“*

D: *„Záleží, o jakou činnost chce dítě požádat. Je to dost individuální a záleží na povaze jedince.“*

E: *„Většina dětí to dokáže.“*

F: *„Děti jsou schopné žádat o něco hlavně mě, někteří se stydí požádat spíše kamarády.“*

Jaká je míra schopnosti vyzvat vrstevníka k nějaké činnosti nebo hře, dokáže to převážná většina dětí nebo jen menšina?

A: *„Děti jsou většinou tvůrčí a ke společné hře si najdou vhodné kamarády.“*

B: *„Tak tuto dovednost má převážná většina dětí.“*

C: *„Jak to mám vysledováno, většina svého vrstevníka dokáže vyzvat ke hře. Ale způsob požádání v některých případech není tak, jak by to mělo vypadat.“*

D: *„Požádat o hru dokáže většina dětí. Co se ale týče žádosti při nějaké jiné činnosti, tak se počet dětí ze strachu z odmítnutí zmenší.“*

E: *„Většina. Líbí se mi, že si dokážou spolu hrát a domluvit děti, které spolu nechodí do třídy a je mezi nimi i věkový rozdíl.“*

F: *„Dokáže to většina dětí, hlavně pokud se jedná o výhru.“*

Jaká je míra schopnosti pochválit někoho druhého, dokáže to většina nebo jen menšina? A naopak, přijmout pochvalu?

A: *„Mezi dětmi je v současnosti spíše rivalita a touha vyniknout. Většinou se děti prakticky navzájem nechválí. Ale rády přijímají pochvalu od kohokoliv.“*

B: *„Menšina dětí – odraz chování dospělých, většinou se kritizuje, než chválí. Většina, pokud jsou pochváleny, tak je to těší.“*

C: *„Pochválit někoho druhého dokáže spíše menšina. Snažím se děti často motivovat pochvalou, mají to rády, ale samy to většinou nedokážou. Jak jsem již řekla, pochvalu děti přijímají velmi rády.“*

D: *„Záleží, za jakou činnost tato pochvala má přijít. Chválu na vlastní osobu přijímá rozhodně většina dětí ráda.“*

E: *„Menšina. Chválím ve většině případů jen já, vychovatelka. Přijímat pochvalu dokáže většina dětí.“*

F: *„Dokáže to převážná menšina, spíše chválím já. Děti rády přijímají pochvalu od někoho druhého, dokáže to většina dětí.“*

Jaká je míra schopnosti požádat někoho o pomoc při řešení nějakého problému, dokáže to většina dětí nebo jen menšina?

A: „Záleží na stylu vedení a motivaci dětí ze strany vychovatelky. Pokud vychovatelka vytvoří prostředí důvěry, pak jsou děti ochotny si navzájem pomoci.“

B: „Aby někoho požádaly o pomoc, tak to umí jen menšina dětí.“

C: „Při řešení problému požádají spíše mne. Jeden druhého zatím většina nedokáže. Slovo zatím jsem použila, protože mám v ŠD ty nejmenší a mě berou, jako toho hlavního činitele, který jim poradí a pomůže, proto volí při řešení mě.“

D: „Ze strachu z odmítnutí dokáže požádat vrstevníka menšina. Zbytek se spíše obrátí na vychovatele.“

E: „Většina řeší problém přes paní vychovatelku. Menšina umí problém řešit bez dospělé osoby.“

F: „Většina dětí dokáže požádat o pomoc při řešení nějakého problému především mě – vychovatelku, jen menšina žádá o pomoc druhé děti.“

Jaká je míra schopnosti odolat tlaku vrstevníků chovat se nevhodným způsobem, dokáže to většina nebo jen menšina dětí?

A: „U této otázky je třeba vymezit věk dětí. Se zvyšujícím se věkem se děti více podrobují tlaku kolektivu. Vše záleží na tom, kdo tvoří jádro třídy či kolektivu.“

B: „Z mých zkušeností vyplývá, že menšina.“

C: „Tlaku odolávají spíše velmi zřídka. Jsou jednoduchým terčem k opakování a podléhání nevhodnému chování. Zejména chlapci, méně dívky.“

D: „Záleží na povaze jedince a jeho pozici ve skupině. Někdo, kdo skupinu táhne a při něčem se se skupinou neshoduje, si názor obhájí a tlak ustojí, ale kdo se snaží do skupiny za každou cenu zapadnout, je často ochoten udělat i něco nevhodného.“

E: „Dokáže to menšina.“

F: „Většina dětí dle mého názoru nedokáže odolat tlaku vrstevníků chovat se nevhodně, jelikož to u nich vidí a začnou své chování přizpůsobovat jejich, začnou je napodobovat.“

Jaká je míra schopnosti vyjádření jiného názoru, než jaký je zastáván vrstevníky, vychovateli, učiteli, rodiči, dokáže to většina nebo jen menšina dětí?

A: „Menšina dětí. Jiný názor dokážou vyjádřit jen silné osobnosti a děti, které mají velkou oporu v rodičích.“

B: „*U dětí mladšího školního věku menšina.*“

C: „*Děti v tomto věku většinou nedokážou a nejsou schopny vyjádření vlastního názoru.*“

D: „*V mladším školním věku spíše menšina. Děti jsou stále hodně ovlivnitelné a nedokážou si svůj, i když někdy pravdivý názor obhájit.*“

E: „*Menšina. Děti se většinou připojují k davu.*“

F: „*Menšina dětí vyjadřuje jiné názory než ostatní, většina dětí se přizpůsobuje ostatním.*“

Oblast zaměřená na vychovatele a vedení školy

Část otázek jsem nasměrovala na oblast podpory vychovatelů a uznání ze strany vedení školy. Dále zda je znalost problematiky školní družiny ze strany vedení školy dostatečná a jestli jsou dostatečně zabezpečeny podmínky pro práci vychovatelů.

Respondenti uvádí, že vedení školy vytváří prostředí společného dialogu a umí ocenit jejich práci. Jeden respondent cítí podporu hlavně od vedoucí vychovatelky, další od současného zaměstnavatele cítí maximální podporu, pouze jedna vychovatelka říká ne. Z toho usuzuji, že **převážná část vychovatelů cítí podporu a uznání od vedení školy, což je pro jejich práci motivující a povzbudivé.**

Znalost problematiky školní družiny ze strany vedení školy se jeví pěti respondentům **jako dostatečná** a pouze jednomu nedostatečná (vychovatelce s nejdelší dobou praxe). Respondenti se shodují, že všechny oblasti a problémy jsou průběžně konzultovány. Jednání ohledně řešení problémů je vstřícné, vedoucí vychovatelky spolupracují se zástupcem ředitele. Se zabezpečením podmínek pro práci vychovatelů se vyjádřili kladně všichni respondenti.

Oblast osobnosti vychovatele

Prostředí školní družiny je silně spojeno s osobou vychovatele, na němž záleží nejvíce. Musí zaujmout široké spektrum dětí – osobností. **Vychovatel se považuje za nejdůležitějšího činitele ve výchovném procesu školní družiny. Všichni respondenti si tuto skutečnost velmi dobře uvědomují.** Respondent uvádí, že vychovatelka může velmi účinně přispět k celkovému rozvoji osobnosti dítěte. Snaží se dětem předat maximum zkušeností, které při jednotlivých činnostech potřebují, berou svoji práci zodpovědně.

Oblast zapojení dětí do přípravy činností

Zapojování dětí do přípravy některých činností je součástí práce čtyř respondentů. Na otázku, zdali děti mají zájem pomáhat s organizací těchto aktivit, uvádí, že děti jsou přirozeně aktivní a chtějí být úspěšné. Dělají to s nadšením, mají radost a těší je, že se mohly zapojit. Dále záleží na tom, o jakou činnost se jedná, zejména její obtížnost a poté motivace k této činnosti. Dva respondenti ze školy č. 3 (městské) téměř nezapojují děti do přípravy činností. Pouze jim pomáhají s výzdobou třídy, nástěnkami, vystavováním výtvorů z praktických činností. To děti těší a rády se pochlubí tím, co vytvořily.

Oblast využívání prostředí mimo třídu školní družiny

Školní družina bývá většinou umístěna v budově školy. Každé oddělení má trvale k dispozici svoji třídu, což je nejlepší řešení. V některých případech nemá škola tolik prostoru a družiny se musí spokojit s třídami, ve kterých dopoledne probíhá výuka. Tento způsob je méně vhodným řešením. Činnost družiny probíhá převážně v uzavřených místnostech, děti ovšem mají potřebu pohybu a rády chodí ven. Jako prostředí, které respondentům mimo třídu ŠD vyhovuje nejvíce, uvádí školní hřiště, zahradu. Respondenti ze školy č. 2 využívají navíc i místní park.

Které prostředí mimo třídu Vám pro děti vyhovuje a proč? Odpovědi respondentů:

A: *„Školní zahrada a školní dvůr – vytvářejí pozitivní prostředí pro bezprostřední projevy dětí a jejich relaxaci.“*

B: *„Nejvíce mi vyhovuje venkovní prostředí – hřiště u školy a park.“*

C: *„Vyhovuje mi místní park, děti zde rozvíjejí znalosti z přírodovědné oblasti, jsou na čerstvém vzduchu a zároveň se učíme správnému chování v přírodě.“*

D: *„Pobyt venku na školním hřišti, procházky a hry v parku. Pro děti je možnost vybrat si činnosti dle vlastního výběru, navíc po dopoledni stráveném v lavicích, vzácná a právě při nich dojde k upevnění sociálních dovedností – pozdravení, domluva s vrstevníkem, uposlechnutí vychovatele.“*

E: *„Mimo třídu navštěvujeme jen školní hřiště, kde děti tvoří skupinky i s dětmi z jiných oddělení, navazují vztahy mezi sebou.“*

F: *„Školní hřiště, jelikož si děti vytváří skupinky, ve kterých dochází ke vzájemné komunikaci, učí se navazovat vztahy mezi sebou a vzájemně spolupracovat.“*

Z uvedených odpovědí lze odvodit prospěšnost pobytu dětí ve venkovním prostředí i z hlediska získávání sociálních dovedností.

Oblast inspirace k činnostem a vzdělávání vychovatelů

V odpovědích na otázku, kde hledají inspiraci k činnostem vedoucím k osvojování sociálních dovedností, se respondenti shodují, že hlavně v odborné literatuře a na internetu. Respondenti s dlouholetou praxí čerpají ze svých vlastních zkušeností, z práce s dětmi na letních táborech a ze zkušeností ostatních kolegyň.

V oblasti dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků se nabízí řada seminářů, dalo by se říct, že některé z nich obsahují prvky sociálně pedagogické práce ve školní družině, ale přímo zaměřený na tuto tematiku respondenti nezaregistrovali. Respondenti s nejkratší dobou praxe D, E, F se žádného takového semináře nezúčastnili. Ostatní respondenti A, B, C se v současné době seminářů neúčastní z časových a provozních důvodů. Je velmi složité zajistit zastupování ve školní družině, protože semináře probíhají často v odpoledních hodinách nebo v době, která výrazně zasahuje do provozu ŠD.

Oblast vztahů mezi dětmi

Děti jsou přirozeně kamarádské, jejich vzájemné vztahy závisí na výchovném stylu rodičů. Vychovatelka s delší dobou praxe usuzuje, že v poslední době chování u dětí není na jedničku. Dle jejího názoru dříve děti k sobě byly děti vlídnější, vstřícnější a pozornější. Vychovatel s nejkratší dobou praxe uvažuje: *„Každý chce, aby k němu druhý byl hodný, nesmál se mu a bral ho takového, jaký je, ale často se právě takto k druhým nechová. Neřekl bych, že je to ale případ této školní družiny.“*

Vychovatelka z větší městské školy soudí, že na dětech se odráží výchova v rodině. Například když je dítě ze slabší sociální rodiny, snaží se na sebe upozorňovat negativními výstupy. Jsou to ale spíše ojedinělé případy. V mladším školním věku se *„ještě ve většině případů“* k sobě chovají pěkně. Další vychovatelka z větší městské školy vyjadřuje názor, že asi tak polovinu dětí z kolektivu musí vést ke slušnému chování k druhým dětem. Velmi tedy záleží, jak jsou děti vedené v rodině.

Oblast kázně a nekázně dětí

Při práci ve školní družině vychovatelé ustanovují pravidla, která jsou vhodná pro děti mladšího školního věku. Vychovatelé musí vyžadovat dodržování určitých pravidel. Chování v rozporu s těmito pravidly a se slušným chováním je téměř na každodenním

pořádku. U dětí dochází neustále k drobným neshodám při hrách, soutěžích, společných přesunech a k fyzickým potyčkám. Čím jsou děti starší, tak postupně dochází k jejich stupňování.

Jak na méně vycované nebo neposlušné děti? Máte nějaké osvědčené postupy, co na ně platí? Odpovědi respondentů:

A: „*Velmi důležitý je pozitivní přístup k dítěti. Pochválit jeho dobré vlastnosti a vhodným způsobem korigovat jeho nekázeň. V duchu pravidla – získej si dítě a bude hodné!*“

B: „*Osvědčilo se mi zavést stabilní pravidla, které dávají dětem pocit bezpečí a jistoty.*“

C: „*Neposlušné děti je potřeba neustále zaměstnávat, nedat jim pro zlobení prostor. Důležitá je i pochvala a motivace. Být vůči těmto dětem negativní je ten nejhorší způsob výchovy. Například by se nemělo říkat – jsi nedobrý a nevychovaný, jak se chováš, proč jsi to udělal? Správně by se mělo dítěti říct – já vím, že umíš být hodný a pěkně se chovat, taky vím, že už to příště neuděláš, je to tak? Mám vyzkoušené, že tohle do jisté míry funguje. Raději vše řešit a volit věty bez negace a zbytečného zvyšování hlasu. V opačném případě začnou většinou zlobit ještě více a domnívám se, že pak spoustu věcí dělají schválně, nejsou zvyklé dostávat pochvalu. A přeci i dospělý je rád chválen.*“

D: „*Pracovat s nimi více individuálně než s ostatními. Spousta dětí je neposlušná pouze před kolektivem.*“

E: „*Máme daná pravidla, děti vědí, že je nesmí porušovat. Většinou řeším problém domluvou, nerada píšu poznámky a nerada dávám písemné tresty.*“

F: „*Máme zavedený systém razítek – smajlíků a šklebíků. Za hezké chování, splněné úkoly, úklid apod. mají děti smajlíky a mohou si vybrat další pěkná razítka. Pokud neposlouchají a zlobí, dostanou šklebika a to je pro ně forma výhružky, že se chovají špatně, takže se začnou snažit chovat hezky, aby si šklebika opravily smajlíkem. Ještě máme u nás kostku a každé číslo znamená nějaký trest, který vymyslel celý kolektiv dětí, např. hodí se číslo dva, které znamená deset dřepů, trojka znamená, že si celý den nesmí vzít hračku apod..*“

Odpovědi respondentů **jednoznačně ukazují na potřebu pochvaly**. Velmi důležité je projevovat zájem o dítě, o jeho problémy, starosti, získat si ho, aby dítě přístup dospělých vnímalo jako podporující. Neustálé napomínání není dobré, děti potřebují pochválit i za snahu, ochotu. Vychovatelé by se měli při jednání s dětmi držet zásady jednoduchosti, srozumitelnosti a hlavně důslednosti.

Vychovatelka s dlouholetými zkušenostmi používala formulaci: „*Nelíbí se mi vaše chování, neumíte se dohodnout*“, dále „*to by nebylo spravedlivé vůči ostatním*.“ Byla vidět právě důslednost, kterou uplatňovala při práci s dětmi. Děti například tvořily papírové kytičky, měly radost z toho, co si vyrobily. Po takové činnosti se samozřejmě musí uklidit. Děti bez řečí vytáhly lopatku se smetáčkem, všechny si po sobě uklidily. Věděly, že dokud nebude všechno uklizené, tak nebudou hrát hru na sochy, která je jejich oblíbená.

Oblast získaných sociálních dovedností v čase, rozdíly mezi chlapci a dívkami

Respondentům jsem položila otázku, pozorují-li rozdíl v sociálních dovednostech u dětí v rozmezí několika let. Podle vychovatelky z menší školy rodinného typu je dnes více rodičů, kteří praktikují pedocentrismus, což má vliv na projevy dětí ve škole i družině. Vychovatelka s nejdelší dobou praxe si myslí, že rozdíly jsou a souvisí s požadavky společnosti. Dle názoru vychovatelky z menší spádové školy se rozdíly vyskytují. Pozoruje, že v dnešní době děti často postrádají základní sociální návyky a dovednosti. Domnívá se, že velkou zásluhu na tom má příliš uspěchaná doba. Na člověka jsou kladeny čím dál větší nároky a ze strany rodičů je dětem věnováno méně času.

Všichni respondenti přikládají důležitost rodině při rozvoji dítěte. V posledních letech se více projevuje tzv. volná výchova. Děti nemají stanovené hranice, nechápou, že si nemůžou dělat jen to, co samy chtějí. Častěji bývají roztěkané, neumí se soustředit na nějakou konkrétní činnost.

Názory vychovatelek na rozdíly v sociálních dovednostech mezi chlapci a dívkami se různí. Respondentka z menší rodinné školy rozdíly nepozoruje, dle ní záleží vždy na výchovném stylu rodičů. Podle respondentky z menší spádové školy se to dá těžko určit, v každém kolektivu dětí je to jiné. Každopádně vše záleží na povaze jedince, myslí si respondent – absolvent. Jsou chlapci, kteří mají dostatek sociálních dovedností, ale i typy, kteří se snaží ty „lepší“ ovlivňovat a totéž platí i u dívek. Respondentky z městské školy uvedly, že dívky jsou více sociálně rozvinutější, otevřenější při řešení různých situací a komunikativnější.

Práce s dětmi mladšího školního věku vyžaduje neustále s dětmi mluvit, povídat si o různých situacích, dávat jim příklady a opakovat jim pravidla, aby určité věci pochopily.

ZHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Výzkumná otázka č. 1:

Které cílené činnosti jsou ve školní družině uplatňovány na osvojování sociálních dovedností dětí, posilují kontakty mezi dětmi a pomáhají vytvářet příznivé sociální klima?

Všichni respondenti uvádí nejčastěji hry jako činnosti cílené na osvojování sociálních dovedností v rámci školní družiny. Považují je za vhodný způsob navazování a rozvíjení vzájemných vztahů dětí ve skupině. Respondentka A uplatňuje přímo hry zaměřené na motivaci k altruismu – nezištnému jednání ve prospěch druhých.

Druhou nejčastěji uváděnou činností je komunitní kruh. Děti si sednou do kruhu a předávají si drobný předmět. Postupně jak sedí, tak ten kdo ho má v ruce, může mluvit. Komunitní kruh má tu výhodu, že mluví i děti, které by se třeba jinak styděly. Cílem je vytváření pocitu sounáležitosti a přijetí pro každé dítě a vytváření příznivého klimatu skupiny. Důležité je vytvoření pocitu bezpečí u každého dítěte, které se komunitního kruhu účastní. Platí čtyři pravidla: pravidlo naslouchání, právo nemluvit, pravidlo úcty a pravidlo zachování soukromí. Komunitní kruh je velmi vhodný k rozvoji dovednosti naslouchat ostatním, projevit své názory a city před ostatními. Vychovatel poznává lépe děti, vztahy a problémy mezi nimi, dále snižuje kázeňské problémy.

Další aktivitou je společné řešení egocentrických projevů dětí v kolektivu, povídání na „koberci“ v odpočinkové části družiny. Respondent D uvádí například využívání pracovních listů na dané téma. Z dalších odpovědí vyplývá, že vhodnou aktivitou jsou besedy na různé téma, poslech četby, dramatizace příběhů a společenské hry.

Výzkumná otázka č. 2:

Jaký je přístup vychovatelů k získávání sociálních dovedností, zda dochází k osvojování převážně v rámci ostatních činností nebo převážně při cílených samostatných aktivitách?

Z odpovědí všech respondentů vyplývá, že získávání sociálních dovedností u dětí považují za velmi důležité pro začlenění se do společnosti, ať už do dětských kolektivů nebo pro budoucí začlenění do pracovních kolektivů, pro plnohodnotné osobní vztahy. Respondentka B je toho názoru, že jedině osoby s dostatečně osvojenými sociálními dovednostmi mohou být úspěšní ve všech činnostech, které vyžadují kontakt a interakci

s druhými lidmi. Respondentka C si myslí, že je to v životě jedince to nejdůležitější pro zapsání se do společnosti a v dospělosti se o sebe postarat, umět se správně chovat a stát na vlastních nohou. Začínající vychovatel – respondent D uvažuje, že je to jedna z nejzákladnějších věcí, kterou by měl jedinci předat jak rodič jako primární element při výchově, tak škola na všech stupních vzdělávání, aby byl jedinec pro společnost přínosem.

Empiricky získané odpovědi respondentů v oblasti získávání sociálních dovedností jsou ve shodě s uváděnou teorií, že v rámci školní družiny jsou převážně získávány bezděčně při ostatních činnostech.

Čtyři z šesti respondentů uvedli, že **k osvojování sociálních dovedností dochází převážně v rámci ostatních činností**. Osvojování sociálních návyků a dovedností je dle jejich názoru obsažené v každé výchovné oblasti školní družiny, prolíná se prakticky celou dobou činnosti – od předání dětí učitelem, oběd ve školní jídelně až po vyzvednutí rodiči.

Dva z šesti respondentů uvedli, že **k osvojování sociálních dovedností dochází převážně při samostatných cílených aktivitách**, které uplatňují při práci s dětmi. Respondent D si myslí, že při cílených samostatných aktivitách dochází spíše k utužování dovedností.

Výzkumná otázka č. 3:

Vedou nedostatky v oblasti sociálních dovedností ke školní nedostačivosti a sociální izolaci jedinců, kteří tyto dovednosti postrádají?

Všech šest respondentů bez rozdílu délky praxe, typu školy a věku usuzuje, že tyto nedostatky mohou do značné míry vést ke školní nedostačivosti (neúspěšnosti) a sociální izolaci dětí i dospělých. Respondentka C s dlouholetými zkušenostmi se zmiňuje, že určitě vedou k izolaci a tím i špatnému zařazení do společnosti a dalšímu „fungování“ v běžném životě. Respondentka F s krátkou dobou praxe vidí, že hodně záleží, jaké sociální zázemí mají děti doma, v jaké rodině vyrůstají a jak jsou vedeny.

Výzkumná otázka č. 4:

Mají vychovatelé přístup k informacím, doporučením z pedagogicko-psychologické poradny ohledně dětí se specifickými vzdělávacími potřebami - vývojovými poruchami učení a vývojovými poruchami chování?

V oblasti spolupráce vychovatelů s třídními učiteli a výchovnými poradci jsou odpovědi všech respondentů téměř jednoznačné. Informace od třídních učitelů jsou většinou na té úrovni, že vychovatel ví o dané diagnóze u konkrétního dítěte, ale spíše jen povrchně. Pokud se u dětí objevují častější poruchy v chování, vychovatelé je konzultují s třídním učitelem. Respondent D si myslí, že v případě potřeby by po domluvě s učitelem nebo výchovným poradce nebyl problém do ní nahlédnout.

Zprávy a doporučení z pedagogicko-psychologické poradny, ohledně dětí se specifickými vzdělávacími potřebami, pedagogičtí pracovníci ŠD nemají k dispozici. Z jejich odpovědí vyplývá, že pro práci s těmito dětmi by to mohla být značná pomoc, protože děti v družině tráví každý den několik hodin. Respondentka C uvedla, že v minulém zaměstnání tuto možnost měla a byla nápomocna třídní učitelce i při vyplňování školních dotazníků, žádostí a hodnocení do pedagogicko-psychologické poradny.

5.4 Návrh vlastních aktivit sociálně pedagogické práce ve školní družině

Ve školní družině by se měl vhodně střídat odpočinek, práce i volná hra dětí a pomáhat uspokojit rozmanité zájmy dětí různého věku. Každodenní pohybové aktivity nebo pobyt venku by měl být samozřejmostí. Družina by měla být vybavena nábytkem odpovídajícím potřebám dětí - hračkami, stolními hrami, stavebnicemi, potřebami pro výtvarné a pracovní činnosti a sportovním pomůckami. Pro pobyt venku využívat školní hřiště, zahradu, okolí školy a na vycházky zajímavá místa přírodních lokalit.

Při činnosti v ŠD je nutné dodržovat tyto doporučené zásady:

- respektovat individuální schopnosti a dovednosti dětí,
- naslouchat dětem, často je chválit a reagovat na jejich úspěchy, nechávat jim dostatek prostoru pro jejich realizaci,
- využívat přirozené dětské zvědavosti k samostatnému myšlení a tvoření vlastních prací,
- vést děti k všestranné, účinné a otevřené komunikaci,
- vést děti k pozitivnímu vztahu k sobě samému i k ostatním,
- vést děti k zájmu podílet se na společném životě – toleranci a ohleduplnosti k druhým lidem, spoluodpovědnosti a spolupráci,
- vychovatel respektuje potřeby dětí, jedná citlivě, přirozeně a navozuje pohodu a klidné prostředí.

Úkolem práce v ŠD je získávat, posilovat a upevňovat klíčové kompetence v návaznosti na RVP – Rámcový vzdělávací program. V návrhu uvádím kompetence, které se vztahují k tématu bakalářské práce a při každodenní činnosti v ŠD by se měly rozvíjet a uplatňovat.

Kompetence sociální a interpersonální: žák by měl odhadnout vhodné a nevhodné chování, ve skupině spolupracuje, dokáže si poradit nebo požádat o pomoc, dokáže se prosadit, podřídit.

Kompetence komunikativní: žák umí formulovat své myšlenky do vět, ovládá slovní a mimoslovní komunikaci, bez ostychu komunikuje s vrstevníky i dospělými, umí naslouchat druhým.

Kompetence trávení volného času: dokáže se zapojit a uplatnit v kolektivu, umí si vybrat zájmovou činnost dle vlastních dispozic, své zájmy rozvíjí v individuálních i společných činnostech, plánuje, organizuje a hodnotí jednoduché činnosti, dodržuje vymezená pravidla.

Oblasti činností v ŠD vycházející ze vzdělávacích oblastí RVP:

Název tématu	Odpovídající vzdělávací oblast ze ŠVP
1. Osobnostní a sociální výchova	„Člověk a společnost“; „Člověk a jeho zdraví“
2. Environmentální výchova	„Člověk a příroda“; „Člověk a jeho svět“
3. Praktické činnosti	„Člověk a svět práce“;

Základním prostředkem činnosti ŠD by měla být hra založená na zážitku účastníků, která obohacuje jejich sebepoznání, rozšiřuje vědomosti a dovednosti a navozuje klidné emoce. Z tohoto důvodu je vhodné co nejčastěji zařazování her do činnosti ŠD.

Vhodné jsou i příležitostné aktivity, kterých se mohou zúčastnit i rodinní příslušníci a další osoby. Může se jednat o různá vystoupení, slavnosti nebo sportovní dny.

Zaměřila bych se i na oblast čtenářských dovedností, zde je možné zpracovat celoroční projekt.

Návrh aktivit vhodných k realizaci v oblasti sociálně-pedagogické práce v ŠD:

CÍLOVÝ POŽADAVEK	NÁVRH REALIZACE
Projevovat odpovídající chování.	během celého dne při styku dítě-dítě, dítě-děti, dítě-pedagog, dítě-rodíče
Umět předejít konfliktům mezi dětmi, případné spory řešit domluvou.	při přípravě skupinové hry upozornit na možnost vzniku sporu; skupinové hry; navozování situací; rozdělování rolí-hry
Aktivně se zapojovat do činností a podřídit se požadavkům, umět vyjádřit svá přání.	společné hry, činnosti – spolupráce, vzájemná pomoc, srovnávání výsledků, ohleduplnost, nerušení ostatních dětí
Vědomě projevovat zdvořilé chování a vystupování.	při námětových hrách (na obchod, na poštu) oslovení, pozdrav, požádání, poděkování, vyslechnout a nechat domluvit dospělého
Umět přiměřeně svému věku ovládat své chování, půjčit si věc, půjčenou věc vrátit.	působit přesvědčivě na děti, aby záměrně omezovaly impulzivní projevy, posilovat sebeovládání
Uplatňovat iniciativu a snahu dosáhnout určitého cíle.	realizace iniciativních nápadů ve hrách, při výzdobě třídy - pochvala za zájem o činnost
Projevovat kladné citové vztahy k rodičům, sourozencům, učit se je vyjádřit.	zhotovování dárků k různým příležitostem, rozhovory s dětmi – např. čím chci rodiče překvapit
Chápat, že rodičům děláme radost svou ukázněností, pořádností, úspěchy a pomocí v domácnosti.	rozhovory s dětmi, zdůvodnění, proč pomáhají – všichni máme na sebe více času, apod.

5.5 Závěr praktické části

V praktické části bakalářské práce jsem se zaměřila na zjištění osvojování sociálních dovedností u dětí mladšího školního věku navštěvujících školní družinu a na činnosti, kterými jsou tyto dovednosti získávány a upevňovány.

Tímto výzkumem jsem chtěla ověřit poznatky a teorii z odborné literatury uvedené v teoretické části práce. Jak tyto teoretické poznatky posoudí pedagogičtí pracovníci ŠD – vychovatelé podle svých zkušeností. Odpovědi vychovatelů nepostrádaly na zajímavosti. Mnohdy mě překvapily svou formulací. Důvodem byl i fakt, že výzkumu se zúčastnili vychovatelé od absolventů až po vychovatele s dlouholetou dobou praxe. Různorodé byly i velikosti a typy škol, jejichž součástí jsou školní družiny.

Jsem si vědoma faktu, že tento drobný sociální výzkum nemůže postihnout celkový pohled na danou problematiku z důvodu malého vzorku. Nicméně lze tuto práci považovat za přínosný vhled do oblasti získávání sociálních dovedností u dětí.

Ve shodě s teoretickými poznatky vyplývá, že osvojování sociálních dovedností ve školní družině probíhá převážně při ostatních činnostech. Jedná se především o výchovu komunikačních dovedností, pomáhání dětem v sociálním učení, o hledání místa ve skupině. Děti je potřeba vtahovat do kolektivu, protože i v životě budou převážně součástí týmu, který pro správné fungování vyžaduje adekvátní komunikaci a především přátelskou atmosféru. Budou se setkávat s věcmi, o které nemají zájem, ale budou je muset dělat.

Dle odborné literatury je výzkumem prokázána souvislost mezi nedostatkem sociálních dovedností a školní nedostačivostí, sociální izolací a osamocením. Shodu s tímto názorem vyslovilo všech šest respondentů.

V oblasti výchovné práce s dětmi se specifickými vzdělávacími potřebami nemá ani jeden vychovatel z výzkumného vzorku k dispozici zprávy a doporučení z pedagogicko-psychologické poradny. Rozhodně by možnost seznámit se s těmito informacemi uvítali, aby dle doporučení PPP s dětmi mohli správně pracovat. Zde je namístě otázka směřovaná k ředitelům a zástupcům ředitelů. Doporučuji na školách zavést praxi, aby k těmto materiálům měli přístup i pedagogičtí pracovníci ŠD.

ZÁVĚR

Bakalářská práce by mohla být přínosem pro začínající vychovatele – absolventy, vedoucí vychovatelky, zástupce ředitelů a pro ředitele škol. Začínají-li s výkonem práce ve vedoucích funkcích, pak potřebují vědět, jak na školní družinu, seznámit se s provozem školní družiny i z hlediska sociálně pedagogického.

Práce obsahuje charakteristiku školní družiny jako mimoškolního zařízení pro žáky 1. stupně základních škol. Vzhledem k tématu práce jsem považovala za vhodné zmínit se o počátcích a vývoji sociální pedagogiky. Neméně zajímavý, a troufám si říci, že málo známý je historický vývoj předchůdců mimoškolního zařízení – školních družin v Čechách.

Nastavení pravidel a zabezpečení vhodných podmínek přispívá k dobrému klimatu školní družiny. Tato kapitola usnadňuje orientaci v problematice ŠD právě začínajícím vedoucím pracovníkům. Avšak nejdůležitějším činitelem ve školní družině je osobnost vychovatele. Ve společenském žebříčku je práce s dětmi řazena na nízkou úroveň a není společností doceněna. Nutno podotknout, že neoprávněně.

Za zajímavou považuji informaci o Rodičovské lince. Z mých zkušeností usuzuji, že málokterý rodič má povědomí o takové službě. Linka je určena nejen rodičům, ale i pedagogickým pracovníkům základních škol, kteří ji mohou využít při výchovných problémech dětí. Z tohoto důvodu v příloze uvádím kontaktní údaje.

Z výzkumného šetření vyplývá potřeba dětí, aby o ně někdo projevoval zájem a zajímal se o jejich záležitosti. Je dobré si umět získat i děti, které mají problémy se svým chováním a často jsou za to kárány. Také oblast komunikace mezi vychovatelem a dětmi i mezi dětmi navzájem, je velmi důležitá pro začleňování do kolektivu. Dále vyplývá potřeba vychovatelů více spolupracovat s třídními učiteli, zejména v oblasti poruch chování dětí.

Pohled na školní družinu v této práci naznačuje možnosti, jak zabezpečit vhodné podmínky pro sociálně-pedagogickou práci v tomto mimoškolním zařízení. Pro ředitele školy z toho vyplývá, že musí mít kompetentní vedoucí vychovatelku, aby organizaci dobře zvládla. Samozřejmě i kompetentní vychovatele. Pak bude družina místem zajímavých činností, kam budou děti rády chodit.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Legislativní zdroje

Česká republika. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. In: 561/2004 Sb. 190/2004.

Česká republika. Vyhláška o zájmovém vzdělávání. In: 74/2005 Sb. 20/2005.

Knihy

BAKOŠOVÁ, Zlatica, Gabriela LUBELCOVÁ a Mária POTOČÁROVÁ. *Sociálna pedagogika*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2005, 168 s. ISBN 80-100-0485-5.

BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Vyd. 2. Bratislava: Lorca, 2006, 173 s. ISBN 80-968437-5-3.

BALKOVÁ, Krista. *Náměty pro školní družinu: konkrétní činnosti v 10 tematických projektech*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 151 s. ISBN 80-736-7064-X.

DVOŘÁČEK, Jiří. *Kompendium pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2009, 176 s. ISBN 978-80-7290-405-1.

GRECMANOVÁ, Helena. *Obecná pedagogika II*. 2. vyd. Olomouc: Hanex, 2003, 192 s. ISBN 80-857-8324-X.

HÁJEK, Bedřich a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Školní družina*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2011, 152 s. ISBN 978-80-7367-900-2.

HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011, 239 s. ISBN 978-80-262-0030-7.

HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2003, 105 s. ISBN 80-729-0128-1.

HAVLÍK, Radomír a KOŤA, Jaroslav. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, 174 s. ISBN 978-80-7367-327-7.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

KAVANOVÁ, Alica a CHUDÝ, Štefan. *Výchova a volný čas*. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně: 2005. ISBN 80-7318-266-1.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. Praha: Academia, 2007, 132 s. ISBN 978-802-0014-511.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-807-3673-833.

MAŇÁK, Josef a ŠVEC, Vlastimil. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004, 78 s. ISBN 80-731-5078-6.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008, 224 s. ISBN 978-80-7367-423-6.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Vyd.1. Praha: Grada Publishing, 2012, 208 s. ISBN 978-802-4734-705.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005, 356 s. ISBN 978-80-246-0841-9.

Periodika

TROJANOVÁ, Irena. Jak na školní družinu. *Řízení školy*. 2014, 8, 31-33. ISSN 1214-8679.

TROJANOVÁ, Irena. Jak na školní družinu. *Řízení školy*. 2014, 9, 27-30. ISSN 1214-8679.

TROJANOVÁ, Irena. Jak na školní družinu. *Řízení školy*. 2014, 10, 24-25. ISSN 1214-8679.

TROJANOVÁ, Irena. Jak na školní družinu. *Řízení školy*. 2014, 11, 28-29. ISSN 1214-8679.

NOVÁČKOVÁ, Jana. Kázeň ve škole. *Prevence*. 2013, 10, 15-16. ISSN 1214-8717.

Děti v ringu dnešního světa. *Prevence*. 2013, 1, 16-17. ISSN 1214-8717.

VRBKOVÁ, Helena. Úvod. *Prevence*. 2013, 10, úvod. ISSN 1214-8717.

SCHMIDOVÁ, Kateřina. Rodičovská linka Sdružení Linka Bezpečí. *Řízení školy*. 2014, 10, 34. ISSN 1214-8679

Internetové zdroje

Ministerstvo školství, mládeže a sportu [online]. 2015 [cit. 2015-04-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/skolni-druziny>

Národní institut dětí a mládeže [online]. 2015. [cit. 2015-04-17]. Dostupné z: http://userfiles.nidm.cz/file/KPZ/KA1vyzkumy/web_pdf__Deti_v_ringu_dnesniho_sveta_.pdf

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

- ŠD Školní družina
- RVP Rámcový vzdělávací program
- ŠVP Školní vzdělávací program
- PPP Pedagogicko psychologická poradna

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1: Vlastnosti kamaráda/ky očima dětí	25
---	----

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I – Seznam otázek k rozhovorům

Příloha II – Informace Rodičovská linka

PŘÍLOHA P I: SEZNAM OTÁZEK K ROZHOVORU

1. Jak dlouho vykonáváte profesi vychovatele/ky?
2. Jaké máte vzdělání pro vykonávání práce vychovatele/ky?
3. Kde hledáte inspiraci k činnostem vedoucích k osvojování sociálních dovedností?
4. Nabízí se semináře na toto téma a účastníte se popř. těchto seminářů?
5. Které samostatné aktivity uplatňujete v práci s dětmi při osvojování sociálních dovedností?
6. Dochází k osvojování sociálních kompetencí převážně při těchto samostatných aktivitách?
7. Dochází k osvojování sociálních kompetencí převážně při ostatních činnostech školní družiny?
8. Které prostředí mimo třídu vám pro děti vyhovuje a proč?
9. Zahrnujete děti do přípravy některých činností?
10. Mají děti zájem pomáhat s organizací těchto aktivit?
11. Jak je podle vás důležité získávat sociální dovednosti?
12. Pozorujete u dětí rozdíl v sociálních dovednostech v rozmezí několika let?
13. Pozorujete rozdíly v míře získaných sociálních dovedností mezi chlapci a dívkami?
14. Cítíte dostatečnou podporu, uznání ze strany vedení školy?
15. Je znalost problematiky školní družiny ze strany vedení školy dostatečná?
16. Jsou dostatečně zabezpečeny podmínky pro práci vychovatele/ky?
17. Uvědomujete si, že vychovatel/ka se považuje za nejdůležitější činitel ve výchovném procesu školní družiny?
18. Do jaké míry může vychovatel/ka či kolektiv dětí ve školní družině ovlivnit sociální kompetence?
19. Jaký je zájem samotných dětí o to, aby se k sobě chovaly pěkně?
20. Jaká je míra schopnosti oslovovat kamarády, zahájit rozhovor s dospělým, dokáže to převážně většina dětí nebo jen menšina?
21. Jaká je míra schopnosti požádat někoho o něco, dokáže to převážná většina nebo jen menšina dětí?
22. Jaká je míra schopnosti vyzvat vrstevníka k nějaké činnosti nebo hře, dokáže to převážná většina nebo jen menšina dětí?
23. Jaká je míra schopnosti pochválit někoho druhého, dokáže to většina nebo jen menšina? A naopak, přijmout pochvalu?

24. Jaká je míra schopnosti požádat někoho o pomoc při řešení nějakého problému, dokáže to většina nebo jen menšina dětí?
25. Jaká je míra schopnosti odolat tlaku vrstevníků chovat se nevhodným způsobem, dokáže to převážná většina nebo jen menšina dětí?
26. Jaká je míra schopnosti vyjádření jiného názoru, než jaký je zastáván vrstevníky, vychovateli, učiteli, rodiči, dokáže to většina nebo jen menšina dětí?
27. Jaká je míra schopnosti vyjádření jiného názoru, než jaký je zastáván vrstevníky, vychovateli, učiteli, rodiči, dokáže to většina nebo jen menšina dětí?
28. Usuzujete ze svých zkušeností s dětmi, že nedostatky v oblasti sociálních dovedností vedou ke školní nedostačivosti (neúspěšnosti)?
29. Usuzujete ze svých zkušeností v práci s dětmi, že nízká míra osvojení sociálních dovedností může vést k sociální izolaci a vyloučení?
30. Jste jako pedagogický pracovník – vychovatel ŠD informován (např. ze strany třídních učitelů, výchovného poradce) o dětech s poruchami učení a chování?
31. Máte možnost se seznámit se zprávou a doporučením z pedagogicko-psychologické poradny, které se týkají těchto dětí?
32. Jak na méně vychované nebo neposlušné děti? Máte nějaké osvědčené postupy, co na ně nejvíce platí?

PŘÍLOHA P II: INFORMACE RODIČOVSKÁ LINKA

Rodičovská linka první pomoci je projektem Sdružení Linka bezpečí.

Komu je rodičovská linka určena:

- rodičům, prarodičům i ostatním rodinným příslušníkům, kteří potřebují odbornou konzultaci v zájmu svých dětí,
- pedagogům mateřských, základních a středních škol.

Telefonní kontakt: 840 111 234

606 021 021

E-mail: pomoc@rodičovskálinka.cz

Stránky: www.rodicovskalinka.cz